

Nr 52

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i ärvdabalken, m. m., såvitt den hänvisats till lagutskott, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 26 september 1969 dagtecknad proposition, nr 124, vilken hänvisats till bevillningsutskottet, såvitt avser ändring i förordningen om arvsskatt och gåvoskatt, och i övrigt till lagutskott, i vilken sistnämnda del propositionen behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t, såvitt nu är i fråga, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 2) lag om ändring i lagen den 8 april 1927 (nr 77) om försäkringsavtal,
- 3) lag om fortsatt giltighet av lagen den 15 maj 1959 (nr 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad,
- 4) lag om ändring i föräldrabalken,
- 5) lag om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap,
- 6) lag om ändring i lagen den 12 december 1958 (nr 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap,
- 7) lag om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag,
- 8) lag om ändring i ärvdabalken,
- 9) lag om ändring i namnlagen den 11 oktober 1963 (nr 521).

I samband med propositionen har utskottet behandlat följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

dels likalydande motionerna I: 1074 av herr *Ernulf m. fl.* och II: 1243 av herrar *Wiklund* i Stockholm och *Persson* i Heden,

dels likalydande motionerna I: 1075 av herr *Gösta Jacobsson m. fl.* och II: 1242 av herr *Oskarson*,

dels motionen I: 1073 av herr *Alexanderson*,

dels motionen II: 1230 av fru *Hörnlund* och fru *Håvik*,

dels motionen II: 1240 av herr *Bohman* och fru *Kristensson*,

dels ock motionen II: 1241 av fru *Holmqvist* och herr *Svensson* i Kungälv.

Motionsyrkandena redovisas på s. 20–21.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås ändringar i reglerna om efterlevande makes ställning i ekonomiskt hänseende, om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap och om utomäktenskapliga barns rätt till arv.

I fråga om efterlevande makes ställning innebär förslaget, att den s. k. 6 000-kronorsregeln ändras så, att efterlevande make i princip alltid har rätt att vid bodelningen få egendom till ett värde motsvarande minst fyra basbelopp enligt lagen om allmän försäkring (f. n. = 24 000 kr). Denna bodelningsregel skall tillämpas i alla andra fall än då den avlidne efterlämnar barn under 16 år som inte är makarnas gemensamma barn.

De nya bestämmelserna om fastställande av faderskap till utomäktenskapliga barn går ut på att en man som haft samlag med barnets moder under konceptionstiden skall förklaras vara fader till barnet, om det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av honom. Vill någon erkänna faderskapet, skall det ske skriftligen, och erkännandet skall godkännas av barnavårdsmannen, alternativt barnavårdsnämnden. Sådant godkännande får inte lämnas med mindre det kan antas att mannen är fader till barnet. Kan faderskapet inte fastställas genom erkännande åligger det enligt förslaget i princip barnavårdsmannen att föra talan mot den eller de män som haft samlag med modern under konceptionstiden och som skäligen kan komma i fråga som fader till barnet. I vissa undantagsfall skall barnavårdsmannen dock kunna låta bli att föra faderskaps-talan.

Utomäktenskapliga barn skall enligt propositionen bli helt likställda med barn i äktenskap i fråga om rätt till arv efter fader och släktingar på fädersidan.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1970. Beträffande arvsrätten för barn utom äktenskap innebär detta att reformen slår igenom för alla arvfall som inträffar efter nämnda dag oavsett när barnet är fött eller faderskapet fastställts.

Förslagen

De vid propositionen fogade, av utskottet behandlade förslagen är av följande lydelse.

1) Förslag

till

Lag

om ändring i giftermålsbalken

Härigenom förordnas, att 13 kap. 12 § giftermålsbalken¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

13 KAP.

12 §.

Sker bodelning — — — — — lida inskränkning.

Efterlevande maken äge av gifto-
rättsgodset, såvitt det räcker, städse
bekomma egendom till så stort vär-
de, att den jämte egendom, som må
enskilt tillhöra honom, *uppgår till
sextusen kronor.*

Vad i andra stycket sägs äge dock
ej tillämpning, om *efter den döde
finnes bröstarvinge*, som ej jämväl
är efterlevande makens *avkomling*,
eller barn utom *äktenskap*, som har
rätt till underhållsbidrag ur *kvarlä-
tenskapen efter honom.*

Efterlevande maken äge av gifto-
rättsgodset, såvitt det räcker, städ-
se bekomma egendom till så stort
värde, att den jämte egendom, som
må enskilt tillhöra honom, *motsva-
rar fyra gånger, det vid tiden för
dödsfallet gällande basbeloppet en-
ligt lagen den 25 maj 1962 (nr 381)
om allmän försäkring.*

Vad i andra stycket sägs äge dock
ej tillämpning, om *den avlidne ef-
terlämnar barn under sexton år* som
ej jämväl är efterlevande makens
barn.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970 och skall tillämpas om döds-
fallet inträffar efter ikraftträdandet.

Har äldre giftermålsbalken varit tillämplig på makarnas förmögenhets-
förhållanden, skall vad som sägs om gifto-
rättsgodset i stället tillämpas på
samfällda boet.

¹ Senaste lydelse av 13 kap. 12 § se 1952: 333.

2) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen den 8 april 1927 (nr 77) om försäkringsavtal

Härigenom förordnas, att 104 § lagen den 8 april 1927 om försäkringsavtal skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

104 §.

Är förmånstagare — — — dennes kvarlåtenskap.

Har försäkringstagaren efterlämnat make, bröstarvinge, adoptivbarn eller dess bröstarvinge, skall, där förordnandet hade kunnat av försäkringstagaren återkallas, försäkringsbeloppet, så vitt fråga är om efterlämnad stärbhusdelägares giftorätt, rätt till vederlag eller laglott, behandlas så som om beloppet tillhört boet och tillagts förmånstagaren genom testamente.

Har försäkringstagaren efterlämnat make, bröstarvinge, adoptivbarn eller dess bröstarvinge, skall, där förordnandet hade kunnat av försäkringstagaren återkallas, försäkringsbeloppet, så vitt fråga är om efterlämnad stärbhusdelägares giftorätt, rätt enligt 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken, rätt till vederlag eller laglott, behandlas så som om beloppet tillhört boet och tillagts förmånstagaren genom testamente.

I fråga om tjänstegrupplivförsäkring skall andra stycket ej tillämpas på belopp som på grund av försäkringen tillfaller make eller med hustru likställd kvinna eller bröstarvinge.

Huru efter — — — — — av 116 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970 och skall tillämpas på försäkringsfall som inträffar efter ikraftträdandet.

3) Förslag

till

Lag

om fortsatt giltighet av lagen den 15 maj 1959 (nr 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad

Härigenom förordnas, att lagen den 15 maj 1959 med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, vilken enligt lag den 15 december 1967 (nr 889) gäller till utgången av år 1969, skall äga fortsatt giltighet till utgången av år 1974.

4) Förslag

till

Lag

om ändring i föräldrabalken

Härigenom förordnas, *dels* att 1 kap. 4 § samt 20 kap. 3, 4, 13 och 13 a §§ föräldrabalken¹ skall upphöra att gälla, *dels* att 1 kap. 2 §, 3 kap., 8 kap. 3, 4, och 6 §§, 20 kap. 9 och 11 §§ samt rubriken närmast före 20 kap. 1 § samma balk skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

1 KAP.

2 §.

(Nuvarande lydelse)

Faderskapet till barn som ej har äktenskaplig börd (*barn utom äktenskap*) fastställes genom dom eller erkännande enligt vad i 3 kap. stadgas.

(Föreslagen lydelse)

Faderskapet till barn som ej har äktenskaplig börd (*barn utom äktenskap*) fastställes enligt 3 kap.

3 KAP.

Om faderskapet till barn utom äktenskap

1 §.

Faderskapet till barn utom äktenskap fastställes genom erkännande eller dom.

2 §.

Erkännande av faderskapet till barn utom äktenskap sker skriftligen. Erkännandet skall bevittnas av två personer och skriftligen godkännas av barnavårdsmannen eller, om sådan ej är förordnad, barnavårdsnämnden samt av modern eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. Har barnet uppnått myndig ålder, skall erkännandet i stället godkännas av barnet självt. Erkännande kan ske även före barnets födelse.

Barnavårdsmannen och barnavårdsnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antagas att mannen är fader till barnet.

¹ Senaste lydelse av 3 kap. 4 § se 1964: 324 samt av 20 kap. 3, 9 och 13 §§ se 1958: 640.

Visas senare att mannen ej är fader till barnet, skall rätten förklara, att erkännandet saknar verkan.

3 §.

Rätten skall förklara en man vara fader till barn utom äktenskap, om det är utrett att han haft samlag med barnets moder under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av honom.

4 §.

Närmare bestämmelser om förfarandet vid fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap, för vilket barnavårdsman är förordnad, meddelas i särskild lag.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

8 KAP.

3 §.

För barn utom äktenskap skall barnavårdsman städse förordnas.

Barnavårdsman skall förordnas för barn utom äktenskap, om den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd i riket eller eljest vistas här. För annat barn utom äktenskap kan barnavårdsman förordnas på begäran av vårdnadshavaren, om barnet är svensk medborgare.

4 §.

Barnavårdsman förordnas av barnavårdsnämnden i den församling, där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd, eller, om han ej är i riket kyrkobokförd, där han vistas.

Barnavårdsman förordnas av barnavårdsnämnden i den församling där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd. Är vårdnadshavaren ej kyrkobokförd i riket, förordnas barnavårdsman av barnavårdsnämnden i den ort där vårdnadshavaren vistas eller, om denne ej vistas i riket, av barnavårdsnämnden i Stockholm.

Till barnavårdsman — — — — — eller kvinna.

6 §.

Barnavårds mannen har — — — — — för barnet.

Barnavårdsman vare berättigad att erhålla biträde av polismyndig- Barnavårdsman vare berättigad att erhålla biträde av polismyndig-

(Nuvarande lydelse)

het för underhållsskyldigs efterforskande eller hörande och för verkställande av delgivningar. Om barnavårdsmans rätt att föra talan stadgas i 20 kap.

(Föreslagen lydelse)

het för underhållsskyldigs efterforskande eller hörande och för verkställande av delgivningar.

20 KAP.

Mål och ärenden rörande äktenskaplig börd, faderskap till barn utom äktenskap, adoption, vårdnad och underhåll.

Mål och ärenden rörande äktenskaplig börd, adoption, vårdnad och underhåll.

9 §.

Fråga rörande ————— sitt hemvist.

Talan angående underhåll till barn upptages av rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist. *Väckes sådan fråga* i mål rörande faderskapet till barn utom äktenskap, *gälle vad i 3 § stadgas*. Angående talan om underhåll enligt 7 kap. 10 § åt modern till barn utom äktenskap skall vad angående talan om underhåll till barnet är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Talan angående underhåll till barn upptages av rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist. *Sådan fråga kan väckas även i samband med* mål rörande faderskapet till barn utom äktenskap. Angående talan om underhåll enligt 7 kap. 10 § åt modern till barn utom äktenskap skall vad angående talan om underhåll till barnet är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Vad i ————— med äktenskapsmål.

11 §.

I mål om underhåll till barn *skall vad i 4 § stadgas äga motsvarande tillämpning.*

I mål om underhåll till barn *får modern, om hon har vårdnaden om barnet, föra talan för barnet, även om hon ej uppnått myndig ålder. Är särskild förmyndare för barnet förordnad, har han samma rätt att föra talan för barnet. Även barnavårdsmän får föra sådan talan. Var och en som kan föra talan för barnet skall få tillfälle att yttra sig i målet.*

Underhållsbidrag må ——— av underhållstiden.

Underhåll till ————— föreligger därefter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

5) Förslag

till

Lag

om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap

Härigenom förordnas som följer.

Lagens tillämpningsområde

1 §

Denna lag gäller förfarandet vid fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap, för vilket barnavårdsman är förordnad.

Barnavårdsmannens utredning

2 §

Barnavårdsmannen skall försöka utreda vem som är fader till barnet. För detta ändamål skall han inhämta upplysningar från modern och andra personer som kan lämna uppgifter av betydelse för utredningen.

Barnavårdsnämnden i annan kommun skall på begäran av barnavårdsmannen biträda denne.

3 §

Om faderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet på grund av barnavårdsmannens utredning, bör barnavårdsmannen bereda den som sålunda antages vara fader till barnet tillfälle att erkänna faderskapet.

4 §

Barnavårdsmannen bör verka för att blodundersökning äger rum beträffande modern, barnet och den som kan vara fader till barnet, om denne begär det eller anledning finns till antagande att modern haft samlag med mer än en man under tid då barnet kan vara avlat.

5 §

Med barnavårdsnämndens medgivande får barnavårdsmannen lägga ned påbörjad utredning angående faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få erforderliga upplysningar för bedömning av faderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,

3. föreligger samtycke av modern eller särskilt förordnad förmyndare enligt 4 kap. 5 § andra stycket föräldrabalken till adoption av barnet, eller

4. av särskilda skäl finns anledning till antagande att fortsatt utredning eller rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

6 §

Barnavårdsmanen skall föra protokoll över vad som förekommer vid utredningen av betydelse för faderskapsfrågan. I protokollet skall antecknas även sådana uppgifter som kan ha betydelse för skyldigheten att utge bidrag till barnets underhåll.

Utredningen bör bedrivas skyndsamt. Om ej särskilda skäl föranleder annat, skall utredningen vara slutförd inom ett år från barnets födelse.

Rättegången

7 §

Talan om fastställande av faderskapet föres av barnavårdsmanen. Även den som har vårdnaden om barnet eller särskilt förordnad förmyndare för barnet får föra sådan talan. Har modern vårdnaden om barnet, får hon föra talan, även om hon ej uppnått myndig ålder.

Barnavårdsmanen skall föra talan mot den man eller de män som enligt hans utredning eller vad som framkommit under målets handläggning skäligen kan komma i fråga som fader till barnet.

8 §

På ansökan av svarande skall rätten utfärda stämning på man, som ej redan är instämd i målet, och pröva om mannen är fader till barnet. Om sådan ansökan gäller i tillämpliga delar vad som är föreskrivet om stämningensansökan.

9 §

I avlidens mans ställe stämmer de arvingar till den avlidne som anges i 2 kap. 3 § föräldrabalken.

10 §

Talan väckes vid rätten i den ort där den barnavårdsnämnd finns som har tillsyn över barnavårdsmanens verksamhet. Rätten kan förordna att målet skall flyttas över till annan domstol, om det skulle avsevärt underlätta handläggningen av målet.

Är mål om fastställande av faderskap anhängigt, kan frågan om faderskapet till barnet prövas endast i det målet.

Talan får ej slutligen prövas före barnets födelse.

11 §

I samband med att barnavårdsmannen väcker talan skall protokollet över hans utredning ges in till rätten. Väckes talan av annan, skall rätten förelägga barnavårdsmannen att ge in protokollet.

Svarande skall delges protokollet i samband med stämningen.

Rätten kan förelägga barnavårdsmannen att fullständiga utredningen om faderskapet.

12 §

Var och en som kan föra talan på barnets vägnar skall beredas tillfälle att yttra sig i målet.

Bestämmelserna i 20 kap. 36 § första och andra styckena föräldrabalken gäller i mål om faderskap.

13 §

Rätten skall vaka över att frågan om barnets börd blir tillbörligen utredd.

Vittnesförhör får ej äga rum i syfte att styrka att vittnet haft samlag med modern under tid då barnet kan antagas vara avlat.

Rätten kan besluta att förhandling i målet skall hållas inom stängda dörrar.

14 §

Återkallas talan mot en av flera män, får målet avskrivas i den delen endast om de alla samtycker. Avser återkallelse den som stämts enligt 8 §, krävs samtycke även från barnet.

Samtidigt med att målet avskrives i viss del skall rätten fatta beslut om rättegångskostnaden i den delen.

15 §

I fråga om rättegångskostnad gäller i stället för 18 kap. 1—7 §§ rättegångsbalken följande.

Part skall bära sin rättegångskostnad, om ej annat följer av denna paragraf.

Oberoende av utgången i målet kan svarande förpliktas att helt eller delvis ersätta annan part dennes rättegångskostnad, om han förfarit på sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken eller om andra särskilda skäl föreligger.

Har parts ställföreträdare, ombud eller biträde förfarit på sätt som avses

i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken, kan han förpliktas ersätta kostnad som därigenom vållats annan part oavsett om hans huvudman kan anses som vinnande part eller ej. Rätten kan besluta härom även utan yrkande.

16 §

Fullföljes talan skall den högre rätten pröva faderskapsfrågan i hela dess vidd. Erinran härom skall intagas i föreläggande att inkomma med genmäle.

Finner högre rätt att någon som icke är part i målet skäligen kan komma i fråga som fader till barnet, skall domen på yrkande av part undanröjas och målet i dess helhet visas åter till den domstol som först dömt i målet.

Bestämmelserna i 11 § tredje stycket och 12—15 §§ äger motsvarande tillämpning vid målets handläggning i högre rätt.

17 §

För rättegången gäller i övrigt i tillämpliga delar vad som föreskrives i rättegångsbalken eller i annan författning om rättegången i mål där förlikning om saken ej är tillåten.

Vissa bestämmelser om underhållsbidrag

18 §

Talan om underhållsbidrag till barnet eller modern kan föras i samband med mål om faderskap.

Har rätten att avgöra vilken av flera män som är fader till barnet, får talan om underhållsbidrag ej slutligen prövas innan faderskapsfrågan har avgjorts genom dom som vunnit laga kraft.

19 §

Bestämmelserna i 20 kap. 11 § föräldrabalken gäller när talan om underhållsbidrag föres i samband med mål om faderskap. Är endast en man instämmd, äger även bestämmelserna i 20 kap. 12, 39 och 40 §§ samma balk tillämpning.

20 §

När någon genom skriftlig, av två personer bevittnad handling åtagit sig att utge underhållsbidrag till barn utom äktenskap eller barnets moder för tid intill dess resultatet av blodundersökning om faderskapet föreligger, gäller i fråga om verkställighet på grund av handlingen vad som är föreskrivet om verkställighet på grund av förbindelse att utge underhåll enligt föräldrabalken.

Beträffande åtagande enligt första stycket skall i övrigt i tillämpliga delar

gälla vad som i lag eller annan författning är föreskrivet för fall, då rätten enligt 20 kap. 12 § föräldrabalken meddelat förordnande om underhållsbidrag till barn utom äktenskap eller barnets moder.

Om rätt att i vissa fall få ersättning av allmänna medel för utgivna underhållsbidrag finns särskilda bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

I fråga om barn utom äktenskap, som fötts före utgången av år 1969, gäller äldre lag beträffande barnavårdsmannens skyldighet att sörja för att barnets börd fastställs. Bestämmelsen i 7 § andra stycket äger dock tillämpning även i sådant fall.

I mål om faderskap till barn utom äktenskap kan talan om barnets egenkap av trolovningsbarn enligt äldre lag upptagas till prövning, om barnet är fött före nya lagens ikraftträdande eller den uppgivne fadern har avlidit före ikraftträdandet.

6) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen den 12 december 1958 (nr 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap

Härigenom förordnas, *dels* att rubriken till lagen den 12 december 1958 angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, *dels* att nuvarande 5 § samma lag skall betecknas 7 §, *dels* att i lagen skall införas två nya paragrafer, 5 och 6 §§, av nedan angiven lydelse.

(Nuvarande lydelse)

Lag angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap.

(Föreslagen lydelse)

Lag angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap.

5 §.

Har blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper utförts på anmodan av barnavårdsman för utredning av faderskapet till barn utom äktenskap, skall barnavårdsnämnden ersätta kostnad som avses i 4 §.

6 §.

Föres talan om faderskapet till barn utom äktenskap, äger 18 kap. 13 § rättegångsbalken motsvarande tillämpning i fråga om parts skyldighet att återgälda barnavårdsnämnd kostnad som ersatts enligt 5 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970 och gäller i fråga om undersökning som inletts efter ikraftträdandet.

7) Förslag

till

Lag

om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag

Härigenom förordnas som följer.

1 §

Den som på grund av förordnande enligt 20 kap. 12 § föräldrabalken utgivit underhållsbidrag till barn utom äktenskap eller till barnets moder har rätt att av allmänna medel återfå vad han utgivit, om domstolen genom dom eller beslut som vunnit laga kraft skilt målet från sig utan att mannen blivit underhållsskyldig.

Vad som sägs i första stycket om rätt till ersättning av allmänna medel gäller också för det fall att underhållsbidrag utgivits på grund av att mannen i skriftlig, av två personer bevittnad handling, som godkänts av barnavårdsmannen eller barnavårdsnämnden, åtagit sig att utge underhåll för tid, intill dess resultatet av blodundersökning om faderskapet föreligger, och blodundersökningen visar att han icke kan vara fader till barnet. Är hans faderskap enligt blodundersökningen osannolikt, har han rätt till ersättning för utgivna underhållsbidrag, såvida talan om faderskapet icke väckes mot honom inom sex månader från det utlåtandet över blodundersökningen förelåg. Oavsett resultatet av blodundersökningen föreligger rätt till ersättning, om han genom lagakraftvunnen dom friats från faderskapet eller om annan man på grund av lagakraftvunnen dom eller erkännande är att anse som fader till barnet.

2 §

Om faderskapet till barn utom äktenskap fastställts genom erkännande och detta förklarats ogiltigt genom lagakraftvunnen dom, har mannen rätt att av allmänna medel återfå vad han enligt dom eller avtal utgivit i underhållsbidrag till barnet och modern. Detsamma gäller om faderskapet fastställts genom dom och mannen efter anlitande av särskilt rättsmedel friats från faderskapet genom lagakraftvunnen dom.

3 §

Utöver ersättning för erlagda underhållsbidrag utgår ränta efter sex procent från betalningsdagen. Kan icke styrkas när underhållsbidragen betalats, beräknas ränta till skäligt belopp.

4 §

Föreligger rätt till ersättning, får mannen ej söka åter vad han utgivit av den som mottagit underhållsbidraget.

Vad som utbetalats av allmänna medel skall stanna på statsverket.

5 §

Ansökan om ersättning göres hos länsstyrelsen i det län där mål om faderskapet handlagts eller skulle ha handlagts av underrätt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

Har någon före lagens ikraftträdande av Konungen tillerkänts ersättning av allmänna medel för utgivna underhållsbidrag, äger han ej på grund av denna lag rätt till ytterligare ersättning.

8) Förslag

till

Lag**om ändring i ärvdabalken**

Härigenom förordnas, *dels* att 4 kap. 3—5 §§ och 8 kap. 10 § ärvdabalken¹ skall upphöra att gälla, *dels* att 4 kap. 1 § och 8 kap. 9 § samt rubriken till 4 kap. samma balk skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

4 KAP.

Om arvsrätt vid adoptivförhållande; så ock om den arvsrätt, som tillkommer barn utom äktenskap, och om arvsrätt efter sådant barn.

Om arvsrätt vid adoptivförhållande.

1 §.

Adoptivbarn och dess avkomlingar taga arv och ärvas som om adoptivbarnet varit adoptantens *barn i äktenskap*.

Adoptivbarn och dess avkomlingar taga arv och ärvas som om adoptivbarnet varit adoptantens *eget barn*.

8 KAP.

9 §.

Vad i detta kapitel stadgas skall i tillämpliga delar gälla i avseende å rätt till underhåll för arvlåtarens *barn utom äktenskap, som har arvsrätt efter honom, och för hans adoptivbarn* ävensom å skyldighet för *sådana barn och deras avkomlingar* att utgiva underhållsbidrag.

Vad i detta kapitel stadgas skall i tillämpliga delar gälla i avseende å rätt till underhåll för arvlåtarens adoptivbarn ävensom å skyldighet för *sådant barn och dess avkomlingar* att utgiva underhållsbidrag.

De i ————— arvlåtarens make.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

¹ Senaste lydelse av 4 kap. 5 § se 1964: 325.

2. Har arvlåtaren avlidit före nya lagens ikraftträdande, gäller fortfarande äldre lag.

3. Är barn utom äktenskap fött innan nya lagen trätt i kraft och skulle icke arvsrätt mellan fadern och barnet ha förelegat redan enligt äldre lag, ärver barnet och dess bröstarvingar fadern och dennes släktingar endast under förutsättning att annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen eller anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt.

4. I fråga om barn utom äktenskap, som enligt punkt 3 icke har rätt att taga arv efter fadern, gäller fortfarande 8 kap. 10 § ärvdabalken.

9) Förslag

till

Lag

om ändring i namnlagen den 11 oktober 1963 (nr 521)

Härigenom förordnas, *dels* att 40 § namnlagen den 11 oktober 1963 skall upphöra att gälla, *dels* att 2 § samma lag skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 §.

Barn utom ————— som ogift.

Är barnet trolovningsbarn eller har fadern medgivit att det förvärvar hans namn, må barnet genom anmälan hos pastor antaga faderns släktnamn.

Barn utom äktenskap må genom anmälan hos pastor antaga faderns släktnamn.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

Motionerna

I de i anledning av propositionen väckta motionerna har följande yrkanden framställts.

1) I de likalydande motionerna I: 1074 av herr *Ernulf m. fl.* och II: 1243 av herrar *Wiklund* i Stockholm och *Persson* i Heden hemställs »att riksdagen med anledning av proposition nr 124 måtte

dels i skrivelse till Kungl. Maj:t anföra, att garantier bör skapas för att berörda fäder blir underrättade om anteckning i personakt och att regler för underlag för sådan anteckning uppställs,

dels för sin del besluta sådan ändring av den föreslagna lagen att denna skall gälla endast under förutsättning att faderskapet fastställts efter utgången av 1949; samt

att utskottet måtte utarbeta erforderlig lagtext».

2) I de likalydande motionerna I: 1075 av herr *Gösta Jacobsson m. fl.* och II: 1242 av herr *Oskarson* yrkas att riksdagen måtte — med ändring av vad i propositionen i denna del föreslagits — besluta att övergångsbestämmelserna till lag om ändring i ärvdabalken ges följande lydelse:

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

2. Har arvlåtaren avlidit före nya lagens ikraftträdande eller har barnet fötts före den nya lagens ikraftträdande, gäller fortfarande äldre lag.

3. I fråga om barn utom äktenskap, som enligt punkt 2 icke har rätt att taga arv efter fadern, gäller fortfarande 8 kap. 10 § ärvdabalken.

3) I motionen I: 1073 av herr *Alexanderson* yrkas att riksdagen

1. avslår propositionen i vad avser förslagen till ändringar i ärvdabalken och namnlagen, och

2. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller att frågan om arvsrätt för utom-äktenskapliga barn göres till föremål för förnyad utredning i sin helhet.

4) I motionen II: 1230 av fru *Hörnlund* och fru *Håvik* hemställs att riksdagen måtte besluta

dels att obligatoriskt barnavårdsmannaskap för barn utom äktenskap upphör att gälla samt

att barnavårdsnämnderna åläggas att träda i barnavårdsmans ställe, intill dess fastställande av börd och underhållsfrågan lösts,

dels ock att vederbörande utskott får i uppdrag att utarbeta lagförslag.

5) I motionen II: 1240 av herr *Bohman* och fru *Kristensson* yrkas att riksdagen måtte avslå propositionen såvitt avser utomäktenskapliga barns arvsrätt.

6) I motionen II: 1241 av fru *Holmqvist* och herr *Svensson* i Kungälv hemställs

att riksdagen anhåller att Kungl. Maj:t

dels vidtar åtgärder för att meddela vuxna utomäktenskapligt födda upplösning om hur de skall förfara för att tillvarata sin rätt enligt den nya lagstiftningen om vidgad arvsrätt för utomäktenskapliga barn,

dels överväger huruvida barnavårdsman bör åläggas att bevaka underårigs rätt i här ifrågasvarande avseende.

Beträffande skälen för motionsyrkandena hänvisar utskottet till motionerna och till utskottets eget yttrande.

Inledning

Hösten 1968 anmälades frågan om lagstiftning på grundval av familjerättskommitténs betänkande »Äktenskapsrätt» (SOU 1964: 34 och 35). Därvid befanns att betänkandet inte kunde läggas till grund för några mera omfattande reformer på familjerättens område. För detta behövdes ny utredning.

Vissa begränsade frågor ansågs emellertid böra lösas genast. Propositionsarbetet beträffande dessa frågor borde av praktiska skäl delas upp på två etapper, varav den första fick omfatta ändringar i gällande regler om ingående och upplösning av äktenskap och den andra bl. a. ändringar beträffande efterlevande makes rättsliga ställning, nya regler om fastställande av faderskap för barn utom äktenskap samt utvidgad arvsrätt för barn utom äktenskap.

Den första etappen har redan genomförts (prop. 1968: 136; 1LU 1968: 49; rskr 394). Det återstår nu att behandla de frågor som innefattas i den andra etappen. Underlaget består väsentligen av familjerättskommitténs betänkande och remissyttrandena över detta samt av betänkandet »Fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap» (SOU 1965: 17) jämte remissyttranden. Sistnämnda betänkande har avgetts av lagmannen Folke Nyquist som särskilt tillkallad utredningsman.

Över Nyquists betänkande har remissyttranden avgetts av Svea hovrätt, Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Övre Norrland, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, kammaradvokatfiskalsämbetet, riksförsäkringsverket, centrala folkbokförings- och uppboränsnämnden, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Uppsala, Jönköpings, Kronobergs, Kristianstads, Hallands, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro, Gävleborgs och Norrbottens län, rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg och Malmö, domkapitlen i Uppsala, Linköpings, Västerås, Lunds, Göteborgs, Karlstads, Härnösands, Luleå och Stockholms stift, kanslern för rikets universitet efter hörande av de medicinska lärosätena, domstolskommittén, socialpolitiska kommittén, pensionsförsäkringskommittén, familjerättskommittén, barnavårdsnämnderna i Stockholm, Göteborg och Malmö, Stockholms stads överförmyndarnämnd, Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsdomare, Sveriges advokat-

samfund, Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister, Svenska socialvårdsförbundet, Svenska stadsförbundet, Svenska kommunförbundet, Svenska läkaresällskapet, Sveriges läkarförbund, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Svenska livförsäkringsbolags förening, Folksam ömsesidig livförsäkring, Arbetsmarknadens försäkringsaktiebolag, Kommunernas försäkringsaktiebolag, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens centralorganisation, Sveriges akademikers centralorganisation, Riksförbundet landsbygdens folk, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Fredrika-Bremer-förbundet, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Yrkeskvinnors klubbars riksförbund, Centerns, Folkpartiets och Högerens kvinnoförbund samt Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund. Länsstyrelserna har bifogat yttranden av länsläkare, socialvårdskonsulenter och barnavårdsnämnder. Medicinalstyrelsen har bifogat yttranden av föreståndaren för blodgruppsserologiska avdelningen vid statens rättskemiska laboratorium, professorn Birger Broman, och föreståndaren för paternitetsavdelningen vid statens rättsläkarstation i Stockholm, docenten Torsten Romanus.

Justitieministerierna i övriga nordiska länder har fortlöpande hållits underrättade om arbetet med detta ärende i justitiedepartementet.

Beträffande nuvarande ordning, familjerättskommitténs och Nyquists betänkanden och remissyttrandena däröver, m. m. hänvisas till propositionen s. 23—73.

Departementschefen

Vid lagrådsremissen anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Kling* i den allmänna motiveringen för förslagen följande.

Inledning

Det är ett gammalt önskemål att utomäktenskapliga barn skall få samma rätt till arv som barn i äktenskap. F. n. är huvudregeln att ett barn utom äktenskap inte ärver fadern eller hans släktingar.

Numera torde de flesta acceptera tanken på utvidgad arvsrätt för utomäktenskapliga barn som ett självklart rättvisekrav. Men det har länge funnits ett starkt motstånd mot reformen. Även de som i och för sig har varit beredda att godta principen om likställighet mellan olika kategorier av barn har ofta förfäktat att en förbättring av de utomäktenskapliga barnens ställning i arvsrättsligt hänseende måste föregås av eller kombineras med andra reformer. Det har sagts att man först måste minska risken för felaktigt fastställda faderskap och sörja för att efterlevande makes ekonomiska intressen blir bättre tillgodosedda än hittills i konkurrensen med barnens arvsanspråk.

När ärvdabalksakkunniga år 1954 lade fram förslag om lika arvsrätt för barn i och utom äktenskap, föreslogs också vissa ändringar i reglerna om

fastställande av faderskap och i giftermålsbalkens bodelningsregler. I remiss till lagrådet följande år anslöt sig dåvarande chefen för justitiedepartementet i allt väsentligt till förslagen. Dessa utsattes emellertid för kraftig kritik från lagrådets sida. Lagrådet hade sålunda flera anmärkningar mot de föreslagna faderskapsreglerna och ansåg dessutom att bestämmelserna inte skulle öka säkerheten vid fastställande av faderskap i så hög grad som krävdes för ett genomförande av förslaget om lika arvsrätt för barn inom och utom äktenskap. Oavsett svårigheterna att fastställa faderskapet borde vidare arvsrättsreformen anstå tills åtgärder vidtagits för att ge efterlevande make ett väsentligt bättre ekonomiskt skydd än departementsförslaget innebar.

När lagrådets yttrande anmälades i statsrådet år 1958 underströk min företrädare bl. a. att starka principiella skäl talade för den föreslagna arvsrättsreformen. Han ansåg inte heller att den av lagrådet framförda praktiska invändningen om bristande möjligheter att fastställa faderskapet borde vara avgörande. Därvid utgick han från att ökad säkerhet vid fastställande av faderskap kunde vinnas genom en reform av reglerna på detta område. Däremot anslöt departementschefen sig till lagrådets uppfattning att frågan om förbättrat skydd för efterlevande make borde lösas innan arvsrättsreformen genomfördes. Han erinrade om att familjerättskommittén, som tillsatts år 1957, hade till uppgift att utreda bl. a. problemet om efterlevande makes rätt i boet.

I dag föreligger ett betänkande av familjerättskommittén med förslag som väsentligt förstärker efterlevande makes ställning vid bodelning och arvsifte. Förslag till nya regler om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap har lagts fram av en särskild utredningsman.

Familjerättskommitténs förslag till ändringar i gällande bodelnings- och arvsregler har emellertid under remissbehandlingen utsatts för åtskillig kritik. Flertalet av ändringsförslagen bör inte genomföras. Som jag har förutskickat redan i prop. 1968:136 behövs det en genomgripande revision av äktenskapslagstiftningen från delvis andra utgångspunkter än dem familjerättskommittén valt, och frågan om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar får i det sammanhanget prövas på nytt i hela dess vidd. En utredning med uppgift att göra en översyn av stora delar av den familjerättsliga lagstiftningen är avsedd att tillsättas inom kort.

Enligt min mening kan det inte bli tal om att ännu en gång uppskjuta frågan om de utomäktenskapliga barnens arvsrätt i avbidan på resultatet av nya utredningar. Dessbättre är detta inte heller nödvändigt. Lagändringar som skapar förutsättningar för säkrare avgöranden i faderskapsfrågor är en rättssäkerhetsreform av självständigt intresse. Den kan genomföras på grundval av det material som finns nu. Beträffande bodelnings- och arvsreglerna ser jag saken så att det visserligen skulle ha varit av stort värde om en reform beträffande de utomäktenskapliga barnens arvsrätt kunde ha samordnats i tiden med en allmän översyn av äktenskapslagstift-

ningen. Någon tvingande nödvändighet är detta dock inte. Vad som framför allt är angeläget när det gäller skyddet för efterlevande makes intressen är att se till att maken i allmänhet kan få behålla hemmet intakt när behållningen i boet är av måttlig storlek. Detta önskemål har visst samband med frågan om arvsrätt för utomäktenskapliga barn, men sambandet har enligt min mening överbetonats i den tidigare diskussionen. Att skydda den efterlevande makens hem kan vara lika angeläget vare sig det barn som skulle kunna splittra hemmet genom att ta ut sin arvslott är den avlidne makens barn utom äktenskap eller hans barn i tidigare äktenskap eller rentav makarnas gemensamma barn. För de fall som jag syftar på bör efterlevande makens intressen kunna tillgodoses i tillräcklig utsträckning genom begränsade ändringar i bodelningsreglerna utan att man binder det kommande arbetet på en mera omfattande revision av bestämmelserna om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar. Underlag för de lagändringar som behövs finns i familjerättskommitténs betänkande och remissyttrandena över detta.

Jag kommer i det följande att behandla först efterlevande makes ställning, därefter faderskapsreglerna och slutligen arvsrättsreformen. Dessutom kommer jag att ta upp även vissa andra närliggande frågor.

Efterlevande makes ställning

Frågan om ekonomiskt skydd för efterlevande make har genom samhällsutvecklingen under senare år kommit i ett delvis annat läge än förut. Genom pensionsreformen år 1959 har efterlevande hustrus ekonomiska situation förbättrats väsentligt. I betydande utsträckning kompletteras änkepensioner från folkpensioneringen och den allmänna tillägspensioneringen av förmåner från andra statliga, kommunala eller privata pensionssystem. Beståndet av individuella kapitalförsäkringar är betydande. I detta sammanhang får man inte heller glömma att antalet gifta kvinnor med yrkesarbete utom hemmet fortlöpande ökar. År 1960 hade omkring 23 % av alla gifta kvinnor förvärvsarbete. Denna siffra hade år 1965 stigit till drygt 33 % och överstiger numera 37 %.

För efterlevande makes försörjning spelar bodelnings- och arvsregler numera i allmänhet inte någon nämnvärd roll. Däremot är innehållet i dessa regler ofta avgörande för om efterlevande make skall kunna behålla det gemensamma hemmet. Saknar den avlidne maken bröstarvingar, tillfaller kvarlåtenskapen den efterlevande. Finns bröstarvingar, går arvet i stället till dem. Om makarna har upprättat inbördes testamente har bröstarvinge likväl alltid rätt att få ut sin laglott, dvs. hälften av arvslotten. Den efterlevande maken tillgodoses emellertid i viss utsträckning genom giftermålsbalkens regler om bodelning. Vid bodelningen, som skall äga rum före arvskiftet, får efterlevande make i princip hälften av makarnas sammanlagda giftorättsgodts. I 13 kap. 12 § giftermålsbalken finns dessutom vissa special-

regler som tar sikte på förhållandena i mindre dödsbon. Om den egendom som vid bodelningen tillkommer efterlevande make är ringa, får maken enligt paragrafens första stycke av giftorättsgodset ta ut nödvändigt bohag, arbetsredskap och liknande även om arvingarnas lotter därigenom skulle minskas. Paragrafen innehåller vidare i andra stycket den s. k. sextusen-kronorsregeln. Enligt denna regel har efterlevande make i princip alltid rätt att av makarnas giftorättsgods få egendom till så stort värde att den tillsammans med hans eller hennes enskilda egendom uppgår till 6 000 kr. Regelns tillämpningsområde begränsas av vissa undantag som jag strax får anledning att återkomma till.

Man kan ha olika meningar om vem som bör ha företräde till kvarlåtenskapen när den avlidne efterlämnar både make och bröstarvingar. Det kan vara svårt att ge ett allmängiltigt svar på den frågan. Denna och andra principiella frågor med anknytning till äktenskapet får emellertid prövas vid den översyn av den centrala lagstiftningen på familjerättens område som skall komma till stånd inom kort. Vad som kan övervägas i detta sammanhang är endast vissa mindre ingripande lagändringar som kan tillgodose välgrundade sociala önskemål utan att för den skull rubba grundvalarna för arvsordningen. Starka sociala skäl talar enligt min mening för att efterlevande makes ställning förbättras i fall då behållningen i boet är av jämförelsevis begränsad storlek. Enligt vad jag har funnit kan ett förbättrat skydd för efterlevande make åstadkommas inom ramen för 13 kap. 12 § giftermålsbalken.

Familjerättskommittén har föreslagit flera ändringar i 13 kap. 12 §. Bl. a. har värdegränsen i andra stycket föreslagits höjd från 6 000 till 10 000 kr. Under remissbehandlingen har från flera håll uttalats sympati för ytterligare höjning av beloppet, särskilt för den händelse kommitténs förslag om arvsrätt för efterlevande make inte genomförs. Hovrätten över Skåne och Blekinge anser att efterlevande make skulle få tillräckligt skydd om värdegränsen bestämdes till 50 000 kr. I flera yttranden påpekas vidare att det belopp, som fastställs, bör göras värdebeständigt genom anknytning till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring.

Nuvarande värdegräns, 6 000 kr., tillkom år 1952. Det är uppenbart att detta belopp numera är för lågt för att skydda ens ganska små hem mot splittring. Enbart penningvärdets utveckling motiverar en större höjning av beloppet än familjerättskommittén har förordat. Man bör enligt min mening försöka använda bodelningsregeln till att ge efterlevande make ett så gott skydd som möjligt, men samtidigt måste man se till att bodelningsregeln inte får ett sådant innehåll att den i praktiken slår sönder arvsordningen. Jag vill därför inte gå så långt som skånska hovrätten har gjort i sitt remissyttrande över familjerättskommitténs betänkande, men en höjning till 20 000 å 25 000 kr. i nuvarande penningvärde förefaller mig rimlig. Värdegränsen bör, såsom har föreslagits under remissbehandlingen, an-

knytas till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring så att den automatiskt följer förändringar i penningvärdet. Jag förordar att värdegränsen bestäms till fyra basbelopp vilket f. n. motsvarar 23 200 kr.

Beloppet 6 000 kr. i 13 kap. 12 § andra stycket inkluderar efterlevande makens enskilda egendom. Familjerättskommittén har föreslagit att man vid tillämpning av bodelningsregeln skall bortse från enskild egendom. Det finns vissa skäl som talar för en sådan ordning. Förslaget har emellertid kritiserats från flera håll. Det kan inte heller bestridas att förslaget ibland kan leda till egendomliga resultat. Mina överväganden i frågan har fört mig till slutsatsen att gällande bestämmelser inte bör ändras i nu ifrågakvarande hänseende.

I sammanhanget vill jag emellertid beröra bodelningsregelns innebörd med hänsyn till vissa speciella tillgångar. Jag delar uppfattningen i familjerättskommitténs betänkande att sådana personliga rättigheter som folkpension, allmän tilläggs pension, yrkesskadeersättning och tjänstepension inte bör inräknas i den efterlevande makens egendom vid tillämpning av 13 kap. 12 § andra stycket. Belopp som utfaller på grund av tjänstegrupplivförsäkring bör enligt min mening behandlas på samma sätt. Tjänstegrupplivförsäkringen är ett komplement till den allmänna tjänstepensioneringen. Enligt familjerättskommittén råder en viss oklarhet i dessa tolkningsfrågor. För min del anser jag emellertid att skälen för kommitténs ståndpunkt i sak är så starka redan med utgångspunkt från gällande bestämmelser att någon lagändring inte behövs.

Bodelningsregeln i 13 kap. 12 § andra stycket är enligt paragrafens nuvarande lydelse inte tillämplig, om den avlidne maken efterlämnar barn i tidigare äktenskap eller barn utom äktenskap med rätt till underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen. Familjerättskommittén har föreslagit att dessa begränsningar slopas. Förslaget har praktiskt taget genomgående godtagits under remissbehandlingen.

För min del kan jag följa kommittén och remissinstanserna ett stycke på väg men inte fullt ut. När behållningen i boet är av den storleksordning som det här är fråga om är det enligt min mening rimligt att efterlevande makes intressen får gå före vuxna barns anspråk på arv. Jag kan också godta att efterlevande make får företräde framför minderåriga barn, om barnen är makarnas gemensamma. Den efterlevande maken har ju då underhållsskyldighet gentemot barnen, och det ligger normalt i både makens och barnens intresse att hemmet hålls samman. Annorlunda förhåller det sig emellertid när den efterlevande makens bodelningsanspråk konkurrerar med ett arvsanspråk eller ett anspråk på underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen som tillkommer den avlidnes minderåriga barn i ett tidigare äktenskap eller utom äktenskap. För sådana barn betyder dödsfallet i allmänhet att ett underhållsbidrag faller bort. Deras anspråk på arv eller underhåll kan inte utan vidare offras till förmån för den efterlevande makens in-

tresse att behålla hemmet intakt. Detta blir särskilt uppenbart om värdegränsen i bodelningsregeln sätts så pass högt som jag har föreslagit.

Det finns alltså utrymme för en utvidgning av tillämpningsområdet för bodelningsregeln i 13 kap. 12 § andra stycket, men enligt min mening bör man inte gå så långt som familjerättskommittén har föreslagit. Jag föreslår att bodelningsregeln görs tillämplig i alla andra fall än då den avlidne efterlämnar barn under 16 år som inte är makarnas gemensamma barn. Valet av 16 år som gräns får ses mot bakgrunden bl. a. av föräldrabalkens bestämmelser om att föräldrarnas underhållsskyldighet gentemot barn upphör tidigast när barnet fyller 16 år.

De av mig här föreslagna lagändringarna bör träda i kraft den 1 januari 1970. De nya reglerna bör gälla vid bodelning med anledning av dödsfall som inträffar efter ikraftträdandet. Jag föreslår en särskild övergångsbestämmelse härom.

Förslaget påkallar vissa ändringar i arvsskatteförordningen. Vidare bör ett par ändringar göras i försäkringsavtalslagen. Jag återkommer till detta i specialmotiveringen.

Vissa regler av betydelse bl. a. för bodelningen vid makes död finns i 1959 års lag med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad. Denna lag är tidsbegränsad och gäller f. n. till utgången av år 1969 (1967: 889). Giltighetstiden bör nu förlängas med fem år.

Faderskap till barn utom äktenskap

Faderskap till barn utom äktenskap fastställs i det stora flertalet fall genom erkännande. I händelse av tvist avgörs faderskapsfrågan av domstol. Eftersom det inte är möjligt att med full säkerhet fastslå ett barns härkomst måste domstolarnas avgöranden byggas på en presumtion. Enligt gällande bestämmelser skall en man, som är instämd som svarande i ett faderskapsmål, förklaras vara fader till barnet i fråga, om det är bevisat att han haft samlag med modern under konceptionstiden och »det ej är osannolikt att barnet avlats vid samlaget». Faderskapstalan kan riktas endast mot en man i samma process. Om modern haft samlag med flera män under konceptionstiden, kan det därför inträffa att flera processer efter varandra måste föras mot olika män för att faderskapet till ett utomäktenskapligt barn skall bli rättsligt fastställt.

Faderskapspresumtionen tolkas i praxis mycket strängt mot den utpekade mannen. Om samlag under konceptionstiden är styrkt, fritas mannen från faderskapet endast om mycket starka skäl talar mot att barnet avlats av honom. De bevismedel som används för att häva presumtionen är främst blodundersökningar och antropologiska undersökningar. I ett mål, som högsta domstolen avgjorde förra året (T 21/1968), förklarades en man vara fader till ett utomäktenskapligt barn fastän sannolikheten för en så-

dan blodgruppskonstellation som fanns hos mannen, modern och barnet enligt statistiska beräkningar uppgick till endast 1,2 %. Även andra avgöranden i högsta instans under senare år visar på en liknande restriktivitet vid sannolikhetsbedömningen.

Nu gällande bestämmelser om faderskap till barn utom äktenskap finns i föräldrabalken. De går i det väsentliga tillbaka på en särskild lag i ämnet som kom till år 1917. På den tiden fick de utomäktenskapliga barnen ofta växa upp i misär. Barnbidrag, studiehjälp och bidragsförskott var okända begrepp. Modern till ett utomäktenskapligt barn kunde i allmänhet inte ensam försörja barnet, och den enda hjälp som bestods av samhället var en torftig fattigvård. Det var därför ofrånkomligt att det starka sociala behovet att förmå fäder till utomäktenskapliga barn att fullgöra sin underhållsskyldighet fick sätta sin prägel på reglerna om fastställande av faderskap. Samtidigt saknades möjligheter att garantera materiellt riktiga avgöranden i faderskapsfrågor. Medicinsk och biologisk vetenskap kunde inte lämna några bidrag av betydelse till bedömningen av faderskapsfrågor. Utvägen ur detta dilemma blev att man ställde upp en faderskapspresumtion som innebar väsentliga avsteg från vanliga rättssäkerhetskrav. Man nöjde sig i stort sett med att kräva bevisning om samlag under konceptionstiden. Endast om det var uteslutet att barnet avlats av den instämde mannen skulle talan mot honom ogillas. Vid tillkomsten av föräldrabalken år 1949 gjordes den ändringen i faderskapsreglerna att ordet »uteslutet» byttes ut mot »osannolikt», men i motiven framhölls att man inte med detta avsåg att åstadkomma någon stor förändring. Det borde fortfarande ställas mycket höga krav på den motbevisning som skulle kunna häva faderskapspresumtionen.

De utomäktenskapliga barnens sociala situation skiljer sig i dag inte på samma sätt från andra barns som år 1917 eller ännu år 1949. I de fall då faderskapet inte kan fastställas eller då fadern till ett utomäktenskapligt barn inte fullgör sin underhållsskyldighet utger samhället numera bidragsförskott. Bidragsförskottet är visserligen avsett att trygga endast en minimistandard men enligt tillgängliga statistiska uppgifter ligger bidragsförskottet, f. n. 145 kronor i månaden, på ungefär samma nivå som flertalet fastställda underhållsbidrag, inklusive indextillägg.

Något tiotal år efter tillkomsten av 1917 års lag började blodundersökningar komma till användning i vissa fall i faderskapsmål. Därefter har metoderna successivt förbättrats och resurserna förstärkts. F. n. kan felaktigt utpekade män uteslutas från faderskap i 71 % av fallen. När blodundersökning inte ger utslag kan resultat ibland nås genom antropologiska undersökningar. Även härvidlag har under senare år skett en förbättring av metoderna, men resurserna för att utföra antropologiska undersökningar är ännu relativt begränsade.

Det utredningsförslag, som nu är aktuellt, innehåller ändringar i fader-

skapsreglerna som är avsedda att minska riskerna för materiellt felaktiga avgöranden. Utredningsmannen vill visserligen som huvudregel bibehålla den nuvarande faderskapspresumtionen. Men han föreslår att man skall införa en tilläggsregel för de fall då flera män haft samlag med modern under konceptionstiden. Faderskapsfrågan skall då prövas i samma process beträffande alla män som kan komma i fråga, och som fader skall anses den för vars faderskap övervägande skäl talar. Om inte någon av männen är mer sannolik som fader än de andra, skall faderskapstalan ogillas mot alla. I anslutning till ändringarna beträffande faderskapspresumtionen har utredningsmannen också lagt fram förslag till nya regler beträffande förfarandet i faderskapsmål.

Utredningsmannens förslag har i det hela fått ett gynnsamt mottagande under remissbehandlingen. Invändningar framförs visserligen på några punkter, men det stora flertalet remissinstanser anser det värdefullt att man får regler som ger större säkerhet för överensstämmelse mellan rättsligt fastställt och biologiskt faderskap. Åtskilliga remissinstanser ger uttryck för uppfattningen att en ändring av faderskapsreglerna i förslagets riktning är en ofrånkomlig förutsättning för att man skall kunna göra utomäktenskapliga barn likställda med barn i äktenskap när det gäller arv efter fadern och hans släktingar.

För mig är en ändring av reglerna om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap en reform av självständigt intresse. De regler vi nu har var naturliga under de sociala förhållanden som rådde i äldre tider och med de begränsade möjligheter att förebringa bevisning om ett barns härstamning som då stod till buds. Mot bakgrunden av den utveckling som har ägt rum och som jag tidigare har skisserat anser jag emellertid att det nu bör vara möjligt att införa regler som i tillräcklig grad tillgodoser både de utomäktenskapliga barnens intressen och det allmänna intresset av rätts-säkerhet i domstolarnas avgöranden. Faderskapsavgörandena får onekligen ännu större vikt än tidigare om de förknippas med arvsrätt efter fadern och hans släktingar, men de är redan nu så betydelsefulla att man bör tillvarata de möjligheter som utvecklingen har skapat att öka tillförlitligheten. Det kapitaliserade värdet av underhållsbidraget till ett utomäktenskapligt barn under barnets hela uppväxttid är f. ö. i allmänhet mycket större än de belopp som kan tillfalla barnet i arv efter fadern och hans släktingar.

Lagändringar som främjar säkrare avgöranden i faderskapsmål måste gå ut på en uppmjukning av faderskapspresumtionen. Vetenskapen har inte hunnit så långt att det alltid är möjligt att få fram utredning som ger full visshet beträffande faderskapet, och en presumtionsregel av något slag måste man därför ha även i en framtida lagstiftning. Den springande punkten är emellertid om man vill övergå från en negativ till en positiv sannolikhetsbedömning och vid behov tillåta en allsidig jämförelse i sam-

ma process mellan flera faderskapsmöjligheter. För min del tvekar jag inte att nu ta detta steg. Det skall visserligen inte förnekas att en faderskapsprocess med flera svarande kan innebära obehag och påfrestningar främst för modern. Jag är medveten om behovet att med olika medel minska dessa olägenheter och risker. Enligt vad jag har funnit är detta emellertid en fråga som kan lösas på ett rimligt sätt oberoende av faderskapspresumtionens utformning. Vad som är av vikt i det sammanhanget är särskilt att faderskapsprocessen förbereds noggrant genom blodundersökning och på annat sätt så att man i möjligaste mån kan undvika att dra in mer än en man i rättegången. Någon gång kan det också finnas skäl att hellre avstå från att försöka få faderskapet fastställt än att driva en rättegång som skulle kunna vara till men för barnet eller utsätta modern för psykiska hälsorisker. Ett visst skydd för inblandade parter i ett faderskapsmål ligger också i möjligheterna att hålla rättegången inom stängda dörrar.

En ny lagstiftning bör kunna utformas så att den, samtidigt som den tillgodoser rättssäkerheten bättre, snarast innebär mindre risker för påfrestningar och trakasserier än den nu gällande ordningen. Den som har en kritisk inställning till tanken på en uppmjukning av faderskapspresumtionen av sådana skäl som är aktuella här bör inte heller förbise bristerna i det nuvarande regelsystemet. Som det nu är tillåter domstolarna i praxis en svarande, som vill frita sig från faderskapet, att återopa vittnesförhör med andra män som kan antas ha haft samlag med modern under konceptionstiden. Och ogillas talan mot den först instämde mannen kan nya processer bli nödvändiga. Successiva, utdragna rättegångar är visserligen inte vanliga, men i de fall de förekommer torde de innebära större olägenheter för både modern och barnet än en samlad prövning av faderskapsfrågan i hela dess vidd.

Mot tanken på en uppmjukning av faderskapspresumtionen har under remissbehandlingen från enstaka håll inväntats att uppmjukningen kan väntas leda till sådana konsekvenser som att fler fall än tidigare kommer att gå till process och att det blir en ökning av antalet fall där något faderskap överhuvudtaget inte kan fastställas. Det är givetvis angeläget att faderskapsfrågan i så många fall som möjligt kan klaras ut genom erkännande och inte genom process. Mycket kommer därvid an på barnavårdsmännens insatser och på möjligheterna till blodundersökningar och antropologiska undersökningar. Det framgår av Svenska kommunförbundets yttrande över det nu aktuella utredningsförslaget att förbundet är inställt på att barnavårdsnämndernas och barnavårdsmännens arbete med faderskapsfrågor måste anpassas till de krav som en ny lagstiftning ställer.

Jag vill inte bestrida att en uppmjukning av faderskapspresumtionen kan leda till att det blir något vanligare än hittills att faderskapet inte kan fastställas. Det kommer emellertid att vara fråga om fall där det kvarstår

en betydande ovisshet om vem som är fader till barnet i fråga. I dessa fall är det enligt min uppfattning riktigare att samhället tar på sig en extra kostnad för barnets försörjning genom att utge bidragsförskott än att underhållsskyldighet läggs på en man som med ganska stor sannolikhet inte har släktskap med barnet. Vi befinner oss i dag inte i samma tvångssituation som tidigare när det enda alternativet till underhållsbidrag var fattigvård. Inte heller tror jag att det från sociala eller psykologiska synpunkter är någon olycka om det blir något fler barn än nu som saknar en fader i rättslig mening. För barnets del måste värdet av att det finns en man som det har rätt att räkna som sin fader rimligen vara beroende av att mannen också uppfattar sig som fader och visar intresse för barnet. Nya regler som ger större säkerhet för riktiga avgöranden i faderskapsfrågor bör på det hela taget vara ägnade att förbättra förhållandena härvidlag.

Beträffande den närmare utformningen av faderskapspresumtionen är jag inte helt ense med utredningsmannen. Enligt hans förslag skall domstolen göra en negativ sannolikhetsbedömning när utredningen visar på bara en aktuell man för faderskapet och i andra fall en positiv bedömning av vem som är mest sannolik. Denna skillnad är enligt min mening logiskt inte fullt försvarlig, och den är inte heller praktiskt behövlig. Den skulle, som remissbehandlingen visar, ibland kunna ge upphov till tolknings- och gränsdragningssvårigheter. Det inträffar inte så sällan att en instämmd man kan göra sannolikt men inte bevisa att modern haft samlag under konceptionstiden också med annan man. Oavsett hur det ligger till med bevisningen på den punkten bör enligt min mening bedömningen i presumtionsfrågan i princip alltid ske efter samma regel. Bestämmelserna i ämnet i 3 kap. föräldrabalken kan lämpligen utformas så att en man skall förklaras vara fader till ett utomäktenskapligt barn, om det är utrett att han haft samlag med modern under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av honom.

Innebörden av den av mig föreslagna presumtionsregeln kan belysas genom ett par exempel. Antag att modern utpekar en viss man som fader och att det utreds att han haft samlag med henne under konceptionstiden. Han kan inte uteslutas från faderskapet genom blodundersökning. Utredningen visar inte att modern haft samlag med någon annan man under konceptionstiden. Slutsatsen måste då i allmänhet bli att den utpekade mannen är sannolik som fader. Om blodundersökningen skulle visa en så låg sannolikhet för faderskapet som i det förut omnämnda högstadsdomstolsavgörandet från förra året bör faderskapstalan dock kunna bifallas endast om modern gör ett mycket trovärdigt intryck och hennes uppgifter vinner stöd av annan utredning, t. ex. antropologisk undersökning.

Om man i stället har en faderskapsprocess där två män visas ha haft samlag med modern under konceptionstiden och ingen av dem är uteslu-

ten från faderskap enligt företagna blodundersökningar, får en jämförelse mellan männen göras med ledning av alla omständigheter som kommer fram i målet. Hänsyn kan behöva tas till sådana skillnader som att den ene mannen haft stadigvarande förbindelse med modern medan den andre bara haft ett enstaka samlag med henne. Trovärdiga uppgifter om preventivmedel kan inte heller lämnas obeaktade. Ibland kan utredning om blodgruppsstatistiska differenser eller antropologiska undersökningar fälla utslaget. Den samlade bedömningen i målet måste bli en fråga om övervägande sannolikhet för det ena eller andra faderskapet. Men om faderskapstalan skall kunna bifallas mot någon av männen får skillnaden i sannolikhet inte vara så liten att den ter sig praktiskt ganska obetydlig. I så fall skall faderskapstalan ogillas mot båda männen.

I ett mål där utredningen visar att modern haft samlag med tre eller flera män under konceptionstiden beror möjligheterna att nå fram till ett positivt avgörande i faderskapsfrågan i hög grad på resultatet av blodundersökningar och eventuella antropologiska undersökningar. Om det inte går att nå resultat genom sådana undersökningar och man inte heller på annat sätt kan nå fram till en någorlunda klar sannolikhetsövertikt för en av männen bör faderskapstalan ogillas mot alla. I sådana fall som det här är fråga om kan hänsynen till moder och barn ibland tala för att man avstår från att överhuvudtaget anställa rättegång i faderskapsfrågan.

Som tidigare har framgått kan faderskap till barn utom äktenskap f. n. fastställas inte bara genom rättegång utan också genom erkännande av mannen i fråga. Denna senare form har hittills tillämpats i över 80 % av fallen och är alltså av mycket stor praktisk betydelse. Erkännande kan enligt 3 kap. 4 § föräldrabalken lämnas på tre olika sätt, nämligen muntligen inför präst som för kyrkoböckerna i barnets hemförsamling eller inför notarius publicus i tillkallat vittnes närvaro samt slutligen också skriftligen. I detta senare fall måste erkännandet godkännas av barnavårdsman- nen eller, om sådan inte finns, av barnavårdsnämnden. Utredningsmannen har inte behandlat frågan om ändring av dessa regler.

Enligt min mening är emellertid bestämmelserna inte helt förenliga med grundtanken bakom mitt tidigare förslag om presumtionsregler i faderskapsmål. Detta syftar till att endast den som är sannolik såsom fader till barnet skall kunna förklaras vara fader. Detta bör återspeglas även i reglerna om faderskaps erkännande. Man måste få till stånd åtminstone en viss prövning av att sådant erkännande överensstämmer med verkliga förhållandet. Eftersom erkännande av faderskap oftast lämnas i samband med att barnavårdsman- nen söker utröna barnets börd, bör prövningen också ankomma på barnavårdsman- nen. Nuvarande regler om muntligt faderskaps- erkännande kan då inte stå kvar oförändrade. Med hänsyn till de betydelse- fulla rättsverkningar, som ett erkännande får, framstår det i och för sig som naturligt att kräva att erkännandet alltid skall lämnas skriftligen.

Denna form torde f. ö. redan nu vara den normala. Jag föreslår därför att nuvarande möjligheter till muntligt erkännande slopas.

Vad gäller barnavårdsmannens prövning av faderskaps erkännande måste beaktas att erkännandet som sådant givetvis normalt har ett betydande bevisvärde. Närmast bör det åligga barnavårdsmannen att kontrollera att det inte finns något som talar mot att mannen i fråga verkligen är fader till barnet. Om barnavårdsmannen finner anledning ifrågasätta riktigheten av erkännandet, bör han inte få godkänna det. Jag vill särskilt framhålla att förutsättningar för godkännande i allmänhet inte torde föreligga, när modern under konceptionstiden har haft samlag med mer än en man och den för barnavårdsmannen tillgängliga utredningen inte ger någon bestämd vägledning om vem som är fader.

Förutsättningarna för att faderskaps erkännande skall få godkännas bör liksom hittills anges i föräldrabalken. Saken synes lämpligen kunna uttryckas så att erkännandet får godkännas bara om mannen i fråga kan antas vara fader till barnet. Bestämmelserna om faderskaps erkännande bör även i övrigt jämkas något.

De föreslagna ändringarna i de materiella reglerna om faderskap till barn utom äktenskap innebär att det måste föreligga en positiv sannolikhet för att en man skall kunna förklaras vara fader. För att förslaget skall kunna förverkligas krävs att faderskapsfrågan så långt möjligt prövas i ett sammanhang beträffande varje man som kan komma i fråga såsom fader till barnet. Detta måste naturligen sätta sin prägel på förfarandet i faderskapsfrågor.

I likhet med utredningsmannen anser jag att det liksom hittills i första hand bör ankomma på barnavårdsmannen att göra utredning i faderskapsfrågor. Eftersom faderskapet i de allra flesta fall också i fortsättningen torde komma att fastställas genom erkännande, är detta utomprocessuella förfarande av stor betydelse. Förfarandet bör i allt väsentligt utformas efter de riktlinjer utredningsmannen har angett. Barnavårdsmannen har alltså att verkställa en objektiv undersökning av faderskapsfrågan. Som ett led i denna utredning bör han höra modern och den eller de män som kan komma i fråga som fader till barnet. Om skäl talar för det bör han också verka för att blodundersökning genomförs beträffande modern, barnet och de aktuella männen. I samband med att utredningen avslutas har han att ta ställning till om faderskapsfrågan kan anses så klar att han bör verka för ett erkännande. En ordning som den jag nu i korthet har skisserat torde redan f. n. i praxis tillämpas av flertalet barnavårdsmän i landet.

Om faderskapet inte fastställs genom erkännande, uppkommer frågan hur det processuella förfarandet bör gestaltas. F. n. gäller att barnavårdsmannen är skyldig att sörja för att barnets börd fastställs. Talan kan väckas inte bara av barnavårdsmannan utan även av den som har vårdnaden om barnet, dvs. normalt modern, liksom också i förekommande fall av särskilt

förordnad förmyndare. Som jag har nämnt förut kan emellertid bara en man instämmas i samma mål. En sådan ordning är givetvis oförenlig med de tidigare föreslagna reglerna om sannolikhetsavvägning mellan flera i och för sig tänkbara fäder. Hur det processuella förfarandet närmare bör utformas kan emellertid vara tveksamt.

Utredningsmannens förslag innebär dels att barnets ställföreträdare skall ha rätt att stämma in flera presumtiva fäder, dels att en instämmd man skall kunna dra in annan man som motpart till käranden i målet. Denna lösning har i allmänhet godtagits vid remissbehandlingen.

Enligt min mening kan det ifrågasättas om utredningsmannens förslag ger tillräckliga garantier för en allsidig prövning av faderskapsfrågan. Man kan knappast bortse från risken att ställföreträdare för barnet inte sällan skulle komma att begränsa sin talan till att avse bara den man, som enligt kärandens uppfattning är fader till barnet, även om också annan man i och för sig kan komma i fråga för faderskapet. Detta gäller naturligtvis särskilt, ifall modern och barnvårdsmannen är av samma mening i faderskapsfrågan. Svaranden kan visserligen enligt utredningsförslaget begära att annan man stäms in i målet. Han har emellertid av naturliga skäl inte alls samma möjligheter som kärandesidan att få reda på huruvida annan man kan vara aktuell som fader. Även om han skulle ha vetskap eller misstanke härom, är det, särskilt om han saknar ombud, ingalunda säkert att han kommer sig för med att ansöka om stämning på den utomstående mannen. Som har antytts under remissbehandlingen är det också från principiell synpunkt mindre tillfredsställande att omfattningen av faderskapsfrågans prövning i inte obetydlig utsträckning skall vara beroende av initiativ från svarandens sida.

Dessa kritiska synpunkter får inte undanskymma det faktum att den av utredningsmannen förordade ordningen i flertalet fall skulle komma att fungera tämligen väl. Enligt min mening bör det emellertid undersökas om inte något annat system är att föredra.

I Danmark och Norge utreds faderskapsfrågan först av administrativ myndighet. Om erkännande inte lämnas hänskjuts faderskapsfrågan till domstol. På grundval av den förberedande utredningen skall domstolen stämma in alla presumtiva fäder till barnet för att svara i målet. Skulle det under handläggningen av målet komma fram upplysningar som tyder på att en utomstående man kan vara fader till barnet, skall domstolen stämma in även den mannen. Domstolen skall ex officio dra försorg om utredningen. Vid avgörande av saken är domstolen inte bunden av parts yrkande eller medgivande. Om domen överklagas, skall högre rätt pröva målet mot alla dem som var parter vid handläggningen i underrätten. Enligt upplysningar som jag inhämtat från Danmark och Norge anser man sig där ha enbart goda erfarenheter av denna ordning.

I sammanhanget förtjänar också erinras om att ett system som i viss mån

påminner om det dansk-norska förordades i ärvdabalkssakkunnigas betänkande år 1954. De sakkunniga ville nämligen ge domstolen möjlighet att förelägga barnets representanter att stämma in utomstående män.

En ordning liknande den i Danmark och Norge tillämpade är givetvis väl ägnad att främja syftet att få faderskapsfrågan allsidigt prövad i ett sammanhang. Å andra sidan innefattar systemet en avvikelse från det kontradiktoriska förfarandet som ligger till grund för domstolsprocessen i vårt land och som innebär att parterna själva och inte domstolen bestämmer omfånget av processen. Jag delar visserligen den uppfattning som departementschefen gav uttryck åt i 1955 års lagrådsremiss, nämligen att de processuella reglerna inte har något egenvärde utan har till uppgift att ge tjänligt underlag för tillämpning av materiella regler. Man bör emellertid enligt min mening om möjligt undvika ett sådant avsteg från numera gängse processrättsliga principer som en befogenhet för domstol att självmant stämma in svarande i faderskapsmål skulle innebära.

Den lösning som då återstår är att ålägga barnavårdsmannen som en tjänsteplikt att i faderskapsmål stämma in alla presumtiva fäder. Förslag härom framfördes under remissbehandlingen av ärvdabalkssakkunnigas betänkande. I 1955 års lagrådsremiss (prop. 1958 A: 144 s. 205) tillbakavisade dåvarande departementschefen emellertid denna tanke under hänvisning till att en sådan ordning skulle kunna äventyra ett gott förhållande mellan modern och barnavårdsmannen. Mot förslaget åberopades också att det för barnavårdsmannen måste te sig stötande att tvingas ställa yrkande om faderskap mot någon som från kärandesidan inte ansågs vara fader till barnet.

Efter överläggningar med företrädare för socialstyrelsen i frågan har jag emellertid för min del blivit övertygad om att farhågorna för störningar i förhållandet mellan modern och barnavårdsmannen är överdrivna. Det förekommer redan nu att barnavårdsmannen anser sig böra instämma en annan man än den barnets moder har utpekat som fader. Det motsatsförhållande som i vissa fall kan uppkomma mellan modern och barnavårdsmannen torde snarast ha sin grund i att barnavårdsmannen överhuvudtaget tar upp till undersökning en sådan fråga som om modern haft förbindelse med flera män under konceptionstiden. Det synes då närmast vara en fördel för barnavårdsmannen att kunna åberopa sin tjänsteplikt som stöd för att ansöka om stämning på varje man som rimligtvis kan vara fader till barnet.

Vad beträffar den andra invändningen mot tanken på taleplikt för barnavårdsmannen vill jag först erinra om att det, som nyss nämnts, förekommer att barnavårdsmannen och modern har olika uppfattning i faderskapsfrågan. Detta synes mig också helt naturligt. Om modern haft samlag med mer än en man under konceptionstiden och ingen av dem friats från faderskapet, t. ex. genom blodundersökning, måste det rimligtvis i allmänhet

finnas skäl som talar både för den enes och den andres faderskap, innan frågan gjorts till föremål för rättslig bedömning. Även om barnavårdsman-
nen skulle ha en viss uppfattning rörande vem av männen som sannolikt är
fader, har jag svårt att förstå att det för barnavårdsman-
nen vid en objek-
tiv bedömning skulle kunna förefalla stötande eller egendomligt att behöva
väcka talan mot båda. Ett sådant förfarande bör tvärtom framstå som na-
turligt, eftersom barnavårdsman-
nen under alla förhållanden är skyldig
att medverka till ett materiellt riktigt avgörande. Sedan talan väckts, skall
målet handläggas i den ordning som gäller för s. k. indispositiva tviste-
mål. Detta innebär bl. a. att rätten själv kan förordna om den be-
visning som anses behövlig, om barnets ställföreträdare skulle underlåta
att göra detta. Några processuella olägenheter av en regel om taleplikt synes
mig därför inte behöva befaras.

Inte heller i övrigt finns enligt min mening något hinder mot den nu
ifrågasatta ordningen. Jag anser den vara att föredra framför utrednings-
mannens förslag i denna del. Om faderskapet inte erkänns, bör barnavårds-
man-
nen alltså i princip vara skyldig att ansöka om stämning på varje man
som objektivt sett kan vara fader till barnet. Härav framgår, som jag nyss
antydde, att exempelvis en man vars faderskap enligt verkställd blodunder-
sökning är uteslutet givetvis inte skall stämmas in. Taleplikten bör be-
gränsas till att avse den eller de män som skäligen kan komma i fråga som
fader.

Att barnavårdsman-
nen på detta sätt åläggs att väcka talan innebär inte
att han själv måste upprätta stämningsansökan och utföra barnets talan i
målet. I praktiskt taget alla faderskapsmål torde barnet kunna få fri rätteg-
gång. Enligt 5 § lagen om fri rättegång kan rätten förordna advokat eller
annan lämplig juridiskt utbildad person att mot ersättning av allmänna
medel biträda part som har fått fri rättegång vid talans väckande och ut-
förande, såvida partens intresse inte kan tillvaratas av honom själv eller
av någon som i tjänsteställning lämnar honom bistånd. Barnavårdsman-
nen saknar oftast juridisk utbildning. I faderskapsmål finns i allmänhet för-
utsättningar för biträdesförordnande. Det juridiskt utbildade biträdet kan
i samband med att stämningsansökan sätts upp ge barnavårdsman-
nen råd i frågan om vilka män som skall stämmas in i målet. Naturligtvis bör
biträdet och barnavårdsman-
nen samråda med varandra också i olika frågor
som kommer upp under målets handläggning. Såsom ställföreträdare för
barnet är det dock ytterst barnavårdsman-
nen som har att bestämma vilken
ståndpunkt barnet skall inta i målet.

Skyldigheten för barnavårdsman-
nen att väcka talan inträder så snart
han är färdig med sin förberedande utredning. Denna bör normalt vara
avslutad senast inom ett år från barnets födelse. Ofta nog torde barna-
vårdsman-
nen kunna inleda rättegång långt dessförinnan. Som jag tidigare
nämnde har också modern eller särskilt förordnad förmyndare f. n. rätt

att väcka talan för barnets räkning. I det stora flertalet fall torde visserligen modern eller förmyndaren vara helt införstådd med att barnavårdsmannen för talan i målet. Det bör emellertid inte komma i fråga att beröva dem rätten att själva anhängiggöra talan, om de så önskar. Den situationen kan alltså uppkomma att t. ex. modern väcker talan innan barnavårdsmannen hunnit slutföra sin utredning. Rätten bör då liksom f. n. vara skyldig att bereda barnavårdsmannen tillfälle att yttra sig i målet (jfr 20 kap. 4 § föräldrabalken). Om barnavårdsmannen anser att det kan finnas flera presumtiva fäder än den eller de som modern stämt in i målet, måste han naturligtvis upplysa rätten härom. Domstolen bör i så fall ge barnavårdsmannen skäligt rådrum för att slutföra sin utredning i bordsfrågan och inge eventuell ansökan om tilläggsstämning.

Den ordning för väckande av talan i faderskapsmål som jag nu har förordat bör rimligtvis ge goda garantier för att faderskapsfrågan prövas så allsidigt som är praktiskt möjligt. Det kan emellertid inte uteslutas att en svarande hävdar att en utomstående man är fader till barnet samtidigt som ställföreträdare för barnet underlåter att väcka talan mot vederbörande av det skälet att hans faderskap framstår som osannolikt. Eftersom faderskapsfrågan så långt möjligt skall prövas i ett sammanhang, bör svaranden inte kunna få påkalla vittnesförhör med vederbörande man. Rättssäkerheten kräver emellertid då att svaranden skall ha möjlighet att få frågan om den utomstående mannens faderskap prövad genom att ansöka om stämning på mannen i fråga.

Redan de nu redovisade förslagen om förfarandet i faderskapsmål kräver åtskilliga ändringar i föräldrabalkens regler i ämnet. Förslaget påkallar dessutom vissa särskilda regler om rättegångskostnader och processen i högre rätt, liksom också i flera andra specialfrågor. Eftersom barnavårdsmannens utredning i faderskapsfrågor i fortsättningen får ökad vikt synes lämpligt att förfarandet i denna del, till skillnad mot vad som nu är fallet, i viss utsträckning regleras genom lagbestämmelser. Jag har funnit det från lagteknisk synpunkt lämpligast att samtliga nu åsyftade regler förs samman i en särskild lag om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap. Beträffande det närmare innehållet i lagen hänvisas till specialmotiveringen.

De nya bestämmelserna om faderskapet till utomäktenskapliga barn och om förfarandet i faderskapsmål bör träda i kraft den 1 januari 1970.

Jag vill i detta sammanhang också beröra frågan om vidgade möjligheter för domstol att besluta om blodundersökning eller antropologisk undersökning i faderskapsmål. F. n. gäller att sådant beslut kan avse bara modern, barnet och den eller de män som kan antas ha haft samlag med modern under konceptionstiden. I propositionen med förslag till ärvdabalk förordades att också barnets syskon, moderns föräldrar och föräldrar till en presumtiv fader skulle kunna åläggas att genomgå undersökning.

Sedan kamrarna stannat i skiljaktiga beslut, avslogs förslaget av riksdagen, som emellertid hemställde om skyndsam ny utredning av frågan.

I det nu aktuella betänkandet föreslås ingen ändring på förevarande punkt. Remissinstanserna biträder i allmänhet denna uppfattning. Från ett par håll hävdas emellertid att möjligheterna till undersökning bör vidgas med hänsyn främst till det allmänna intresset av att faderskapet blir riktigt fastställt.

Det är givetvis i och för sig angeläget att utnyttja de möjligheter som står till buds för att bringa klarhet i faderskapsfrågor. Emellertid synes det mig från principiell synpunkt betänkligt att införa en undersökningsplikt i fråga om personer, som inte alls är inblandade i faderskapsmålet. Härtill kommer, som utredningsmannen också framhåller, att en skyldighet för anhöriga att underkasta sig undersökning skulle få betydelse bara i ett mycket begränsat antal fall. Jag ansluter mig därför till utredningsmannens ståndpunkt. Vissa andra ändringar bör emellertid göras i 1958 års lag om blodundersökning m. m. Jag återkommer härtill i specialmotiveringen.

Enligt 20 kap. 13 och 13 a §§ föräldrabalken kan den som utgivit underhållsbidrag till barn utom äktenskap eller barnets moder i vissa fall efter beslut av länsstyrelse få ersättning av allmänna medel för utgivna underhållsbidrag, om han senare frias från faderskapet. Som jag kommer att närmare utveckla senare bör ersättningsreglerna kompletteras. Eftersom bestämmelserna i fortsättningen inte hör hemma i föräldrabalken och knappast heller i den tilltänkta lagen om förfarandet vid fastställande av faderskap vill jag förorda, att de intas i en särskild lag om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag. Det närmare innehållet i lagen kommer att redovisas i specialmotiveringen.

Arvsrätt för barn utom äktenskap

Barn utom äktenskap är alltsedan början av 1900-talet fullt likställda med barn i äktenskap i fråga om rätt till arv efter modern och hennes släktingar. Däremot har de arvsrätt efter sin fader bara i vissa speciella fall. Rätt till arv föreligger sålunda endast om barnet är s. k. trolovningsbarn eller om fadern avgett särskild förklaring att barnet skall ha arvsrätt efter honom. Någon arvsrätt efter faderns släktingar har barn utom äktenskap inte.

Då ett förslag om lika arvsrätt för barn inom och utom äktenskap år 1955 remitterades till lagrådet framhöll föredragande departementschefen att det var ett etiskt rättvisekrav att dessa båda kategorier barn i möjligaste mån blev likställda. Samhället borde inte genom sin lagstiftning eller på annat sätt medverka till en uppdelning av barnen i en bättre och en sämre lottad grupp. Det gällde här först och främst en principiell fråga om rättslighet. Ett upphävande av de utomäktenskapliga barnens särställning i arvsrättsligt hänseende skulle utan tvivel vara ägnat att i sin mån

bidra till en mera fullständig social likställighet mellan dessa barn och barn i äktenskap.

Till dessa uttalanden vill jag oreserverat ansluta mig. Att en utvidgning av de utomäktenskapliga barnens arvsrätt har starkt stöd i den allmänna rättsuppfattningen framgår också av remissyttrandena över familjerättskommitténs förslag på denna punkt. I ett fåtal kritiska remissyttrandena har visserligen invänts att förslaget inte stämmer överens med vad som numera vid sidan av blodsbandet anses utgöra grunden för arvsrätten, nämligen den sociala och ekonomiska samhörigheten mellan arvlåtare och arvinge. Samma synpunkt har tidigare i skilda sammanhang framförts som skäl mot en arvsrättsreform, bl. a. vid lagrådsbehandlingen av 1955 års förslag. Det är sant att samhörigheten mellan ett utomäktenskapligt barn och dess fader ofta nog är mindre god. Så är emellertid ingalunda alltid fallet. Bortsett härifrån bör, som föredragande departementschefen framhöll år 1955, själva släktskapet väga tyngre när det gäller så nära anförvanter som egna barn.

Under remissbehandlingen har från ett par håll uttalats tvekan huruvida arvsrätten för utomäktenskapligt barn bör gälla även i förhållande till faderns släktingar. Praktiskt sett är frågan mindre betydelsefull. Arvsrätt blir aktuell först sedan fadern har avlidit. Normalt överlever fadern sina föräldrar, och arvfall efter avlägsnare släktingar torde vara mera ovanliga. Av principiella skäl bör emellertid barn i och utom äktenskap vara likställda även när det gäller rätten till arv efter faderns släktingar.

Jag föreslår alltså att barn i och utom äktenskap skall ha lika rätt till arv efter fadern och dennes släktingar. Detta innebär att utomäktenskapligt barn har samma rätt till laglott som barn i äktenskap. Den i något remissyttrande antydda tanken på avskaffande av laglottsinstitutet kan inte tas upp i detta sammanhang.

Av principiella likställighetsskäl bör även fadern och dennes släktingar ha arvsrätt efter barn utom äktenskap och dess avkomlingar i samma utsträckning som i fråga om barn i äktenskap. I ett par remissyttrandena har hävdats att fadern och dennes släktingar borde vara uteslutna från arvsrätt för den händelse barnet avlats i våldtäkt. Tillräckliga skäl för en sådan undantagsregel synes mig emellertid inte föreligga. I sammanhanget kan f. ö. erinras om att kvinna, som blivit gravid genom våldtäktsbrott, har rätt till abort (jfr. 1 § första stycket 3 lagen den 17 juni 1938, nr 318, om avbrytande av havandeskap).

Lagtekniskt bör arvsrättsreformen genomföras på så sätt att de särskilda bestämmelserna om utomäktenskapliga barns arvsrätt i 4 kap. ärvdabalken får utgå. Detta medför att rubriken till 4 kap. måste ändras. Dessutom bör 1 § i kapitlet jämkas redaktionellt.

Som jag har nämnt i tidigare sammanhang innehåller 8 kap. ärvdabalken i 9 och 10 §§ vissa specialregler i fråga om utomäktenskapliga barns

rätt till underhållsbidrag ur kvarlåtenskap. I likhet med kommittén anser jag att det inte finns anledning att behålla dessa regler efter arvsrättsreformens genomförande. Jag förordar alltså att de upphävs. Därmed blir de allmänna reglerna i 8 kap. tillämpliga på alla barn utom äktenskap.

De föreslagna ändringarna bör träda i kraft den 1 januari 1970.

I enlighet med gängse princip vid ändringar i arvsordningen bör som förutsättning för den vidgade arvsrätten för barn utom äktenskap gälla att arvlåtaren har avlidit efter ikraftträdandet.

I fråga om vidgad arvsrätt för andra utomäktenskapliga barn än trolovningsbarn och barn med arvsrättsförklaring föreslog ärvdabalkskunniga den ytterligare begränsningen att barnet skulle vara fött efter ikraftträdandet. I 1955 års lagrådsremiss biträdde departementschefen detta förslag, och familjerättskommittén går nu på samma linje. Till stöd för denna ståndpunkt har åberopats främst två skäl, nämligen dels risken för att äldre faderskapsavgöranden kan vara oriktiga, dels tidigare brister i registreringen av utomäktenskapliga barn i folkbokföringen.

För egen del vill jag erinra om att den av mig förordade arvsrättsreformen grundas på den principiella uppfattningen att en viss grupp människor inte till följd av sin börd skall vara sämre lottade än andra. Ett accepterande av ståndpunkten att de nya arvsreglerna skall tillämpas bara under förutsättning att barnet fötts efter ikraftträdandet skulle medföra att reformen i själva verket slog igenom fullt ut först efter ett femtiotal år eller mera, dvs. inte förrän en bra bit in på 2000-talet. Därmed skulle man också konservera vad som numera allmänt erkänns vara en social orättvisa. Från principiell synpunkt kan det enligt min mening inte råda någon tvekan om att arvsrättsreformen i största möjliga utsträckning bör genomföras utan särskilda inskränkande övergångsbestämmelser.

Invändningen om risken för felaktigt fastställda faderskap med hittillsvarande regler på området kan givetvis inte fränkännas betydelse i sammanhanget. I det stora flertalet fall torde det emellertid inte råda någon tvekan om att faderskapen är riktigt fastställda. Att nu införa möjlighet till omprövning av redan fastställda faderskap är praktiskt omöjligt. Vid beredningen av ärendet inom justitiedepartementet har övervägts att ta hänsyn till de osäkra faderskapen på det sättet att fadern skulle få rätt att genom testamente ta ställning till om barnet skall ha arvsrätt eller inte. En sådan lösning lider emellertid av den allvarliga svagheten att fadern skulle kunna beröva barnet arvsrätt också i de fall då faderskapet är riktigt fastställt. Man skulle med andra ord få en grupp av barn som — till skillnad från andra barn — inte har skydd för sin laglott. Inte heller en sådan brist på jämlikhet är jag för min del beredd att godta.

Valet står då mellan att offra intresset av arvsrätt för det stora flertalet utomäktenskapliga barn med riktigt fastställda faderskap eller att acceptera risken av att arvet ibland kan komma att kanaliseras till ett barn som

i själva verket inte är släkt med sin rättsligt utpekade fader. Jag föredrar den senare lösningen.

Vad angår den tidigare bristfälliga registreringen av utomäktenskapliga barn vill jag framhålla följande. Före den 1 januari 1918 infördes inte någon anteckning om barn utom äktenskap vid faderns namn i församlingsboken. Därefter gällde att barnet skulle antecknas vid faderns namn i församlingsboken, men anteckningen togs i allmänhet inte in i faderns flyttningsbetyg och kom sålunda inte att följa med vid flyttning till annan församling. Den 1 januari 1947 infördes en ny kyrkobok, församlingsliggare, i lösbladssystem med en personakt för varje kyrkobokförd person. Vid flyttning sänds personakten till den nya kyrkobokföringsorten. Mellan åren 1947 och 1967 antecknades i personakt för man inte andra barn till honom än eventuella trolovningsbarn och barn med arvsrättsförklaring. Först fr. o. m. den 1 januari 1968 antecknas, dock inte retroaktivt, alla barn på personakt. Det kan alltså vara svårt och — i fråga om förhållanden från tiden före 1918 — rentav omöjligt att utreda, om en avliden man har barn utom äktenskap.

Även om det vid bouppteckningen skall undersökas vilka som är berättigade till arv efter den döde (jfr. 16 kap. 2 § ärvdabalken), kan det inte rimligen komma i fråga att man vid boutredning efter män, som är i den åldern att de kan tänkas ha efterlämnat utomäktenskapligt barn fött före ikraftträdandet, skall behöva göra omfattande efterforskningar för att utreda, om mannen haft barn utom äktenskap. En nära till hands liggande möjlighet att i stor utsträckning avhjälpa hittillsvarande brister i folkbokföringen på förevarande punkt är att ge barn utom äktenskap rätt att efter anmälan få faderns personakt kompletterad med anteckning om barnet. Kungl. Maj:t kan utan riksdagens medverkan meddela behövliga föreskrifter härom. Har barn utom äktenskap under faderns livstid antecknats i dennes personakt, bör barnet rimligtvis alltid få ta arv efter den döde, eftersom övriga dödsbodelägare då utan större besvär kan få reda på barnets existens. I samband med reformens ikraftträdande bör meddelas särskild föreskrift om skyldighet för barnavårdsman till barn utom äktenskap att se till att sådan anteckning görs.

Oavsett innehållet i den dödes personakt bör arvsrätt alltid föreligga, om någon av de övriga dödsbodelägarna senast vid bouppteckningen efter den döde fått kännedom om barnets existens. Detsamma bör gälla om boutredningsman eller den som sitter i boet har sådan vetskap. Utomäktenskapligt barn skall alltså själv kunna bevara sin arvsrätt efter fadern inte bara genom komplettering av faderns personakt före arvfallet utan också genom att senast vid bouppteckningen ge sig till känna för dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet.

I det föregående har jag berört frågan om arvsrätt mellan barnet och dess fader. Det sagda bör emellertid i princip ha motsvarande tillämpning

för barnets arvsrätt efter avlägsnare släktingar på fädernet liksom också för barnets avkomlingars rätt till arv på fädernesidan. Skall bröstarring till ett barn, som fötts utom äktenskap före lagens ikraftträdande, kunna få ta arv efter barnets fader eller andra släktingar till barnet, måste situationen vara den att annan dödsbodelägare känner till eller på grund av anteckning i personakt för arvlåtaren eller för annan, från vilken arvingen härleder sin arvsrätt, utan större besvär kan skaffa sig kännedom om arvingen. Om dödsbodelägarna t. ex. vet — eller på grund av anteckning i den dödes personakt borde veta — att den döde haft ett utomäktenskapligt barn, som emellertid dött före honom, måste dödsbodelägarna alltså undersöka, om det avlidna barnet efterlämnat bröstarringar. Ser man saken från den presumtive arvtagarens synpunkt innebär detta, att avkomlingar till ett avlidet utomäktenskapligt barn har intresse av att i arvlåtarens personakt låta anteckna att arvlåtaren har haft barn utom äktenskap. Detta bör beaktas vid de nyss förebådade ändringarna i reglerna om förändring av personakt. Skulle det vara frågan om utomäktenskapligt barns arvsrätt efter t. ex. en farbroder, bör barnet i överensstämmelse med det nyss anförda få ärva, om barnet var känt vid bouppteckningen eller om det var antecknat i sin tidigare avlidne faders personakt.

Av det tidigare anförda framgår att man vid boutredning normalt måste begära utdrag från manlig arvlåtarens personakt för att kontrollera om där kan finnas anteckning om utomäktenskapligt barn. Har manlig släkting som i och för sig skulle ha varit berättigad att ta arv avlidit före arvlåtaren, måste man i allmänhet undersöka också den förres personakt för att förvissa sig om att vederbörande inte har barn utom äktenskap. Det kan t. ex. vara nödvändigt att genom undersökning av den avlidnes faders personakt kontrollera, om det finns något utom äktenskap fött halvsyskon på fädernet. Skiftas arvet utan att sådana undersökningar genomförts, utsätter sig arvtagarna för risken att den dödes barn utom äktenskap eller någon som genom utomäktenskapligt barn härleder arvsrätt efter den döde senare begär att få ut sin arvslott under hänvisning till anteckning i personakt.

Mot bakgrund av det anförda vill jag förorda att barn utom äktenskap, som fötts före ikraftträdandet, och dess bröstarringar får ärva barnets fader och dennes släktingar endast under förutsättning att annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen eller att anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt. Detta innebär att det i nu åsyftade fall inte finns något utrymme för tillämpningen av den allmänna preskriptionsregeln i 16 kap. 2 § första punkten ärvdabalken. I övrigt blir däremot reglerna i nämnda kapitel givetvis tillämpliga.

I fråga om trolvningsbarn eller barn med arvsrättsförklaring föreslog

ärvdabalkssakkunniga och departementschefen i 1955 års lagrådsremiss att de föreslagna arvsreglerna skulle gälla utan hinder av att barnet fötts före ikraftträdandet. Familjerättskommittén går på samma linje. Till denna ståndpunkt kan jag ansluta mig. De tidigare förslagen innehöll emellertid det villkoret att barnets fader skulle leva då lagen trädde i kraft. Med den lösning som jag nyss förordat beträffande övriga utomäktenskapliga barn saknas emellertid anledning att uppställa nämnda krav. I fråga om trolovningsbarn och barn med arvsrättsförklaring och deras avkomlingar bör alltså de nya arvsreglerna gälla utan vidare vid dödsfall som inträffar efter ikraftträdandet.

Den av mig sålunda förordade lösningen av problemet om de nya arvsreglernas ikraftträdande innebär alltså, att reglerna i princip blir tillämpliga även i fråga om utomäktenskapliga barn som fötts före ikraftträdandet. Samma lösning bör väljas i fråga om dessa barns rätt till underhållsbidrag ur kvarlåtenskap. Den allmänna regeln i 8 kap. 1 § ärvdabalken om rätt till sådant underhållsbidrag förutsätter nämligen att barnet får ta arv. Skulle undantagsvis barnet till följd av övergångsreglerna ha försuttit sin rätt till arv, bör det inte i fråga om rätt till underhåll ur faderns kvarlåtenskap komma i ett sämre läge än hittills. Barnet bör då kunna göra anspråk på underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen enligt nuvarande specialregel i 8 kap. 10 § ärvdabalken. Jag förordar att det införs en särskild övergångsbestämmelse härom.

Vissa särskilda frågor

I fråga om barns rätt till släktnamn gäller att barn i äktenskap vid födelsen förvärvar faderns släktnamn. Barnet kan under vissa förutsättningar få anta moderns flicknamn. Barn utom äktenskap får vid födelsen det släktnamn modern då bär med rätt att efter anmälan till pastor anta moderns flicknamn. Om fadern medger det, kan utomäktenskapligt barn efter anmälan hos pastor anta faderns släktnamn. Är barnet trolovningsbarn fordras dock inte faderns medgivande.

Ärvdabalkssakkunniga föreslog i sitt år 1954 avgivna betänkande, att utomäktenskapliga barn vid födelsen skulle få moderns namn men att vårdnadshavaren eller barnet själv om det fyllt 21 år skulle ha rätt att bestämma att barnet skulle bära faderns släktnamn. Departementschefen biträdde förslaget i 1955 års lagrådsremiss. Själv anser jag att starka principiella skäl talar för att alla barn bör ha rätt att, om de så önskar, bära faderns släktnamn. De betänkligheter som tidigare har anförts mot en sådan reform från den synpunkten att faderskapet inte skulle kunna fastställas med tillräcklig säkerhet kan inte längre tillmätas avgörande betydelse. Jag föreslår att 2 § andra stycket namnlagen ändras så att där anges att barn utom äktenskap genom anmälan hos pastor kan anta faderns släktnamn. Enligt 42 § namnlagen skall anmälan göras av vårdnadshavaren,

om barnet inte har fyllt 18 år. Som en följd av den föreslagna ändringen är det nödvändigt att upphäva 40 § namnlagen, som handlar om faderns samtycke till att barn utom äktenskap antar hans släktnamn. I konsekvens med min uppfattning beträffande problemen i samband med övergången till de nya arvsrättsreglerna vill jag inte förordna några särskilda övergångsbestämmelser i fråga om utomäktenskapliga barns rätt att anta faderns släktnamn.

Om barn utom äktenskap i enlighet med vad jag tidigare har förordat likställs med barn i äktenskap i arvsrättsligt hänseende och dessutom generellt ges rätt att anta faderns släktnamn, kommer det inte längre att finnas behov av institutet *trolovningsbarn*. Den omständigheten att barn har avlats i trolovning kommer nämligen då inte att medföra några särskilda rättsverkningar för barnets del. Jag föreslår därför att bestämmelserna om trolovningsbarn i 1 kap. 4 §, 3 kap. 3 och 4 §§ samt 20 kap. 3 § föräldrabalken upphävs.

Beträffande departementschefens specialmotivering till förslagen hänvisar utskottet till s. 95—131 i propositionen. I fråga om förslaget till lag om ändring i försäkringsavtalslagen återges dock vissa yttranden i följande avsnitt.

Förslaget till lag om ändring i försäkringsavtalslagen

Beträffande detta förslag anförde departementschefen vid lagrådsremissen bl. a. följande i specialmotiveringen.

Jag har tidigare förordat att 6 000-kronorsgränsen i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken ersätts av en värdegräns anknuten till fyra gånger basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. I likhet med familjerättskommittén anser jag att efterlevande makes rätt enligt bodelningsregeln bör vara skyddad mot förmånstagarförordnande till förmån för annan. Eftersom rättsläget på denna punkt f. n. är oklart synes ett klarläggande böra ske i 104 § andra stycket försäkringsavtalslagen. I fråga om bestämmelsens närmare utformning ansluter jag mig till det förslag som under remissbehandlingen har framförts av Svea hovrätt. Till gällande lydelse av nämnda bestämmelser har alltså gjorts ett uttryckligt tillägg om makes rätt enligt 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken.

Familjerättskommittén har menat att jämkningsbestämmelserna i 104 § andra stycket inte skall tillämpas på belopp som utgår enligt standardvillkoren för tjänstegrupplivförsäkring till efterlevande make eller med hustru likställd kvinna samt omyndiga barn eller enligt särskilt förmånstagarförordnande till frånskild make. Syftet med kommittéförslaget är att försäkringsbeloppen ograverade skall tillfalla de närmast anhöriga som avsetts i första hand bli tillgodosedda genom denna försäkringsform. I de fall där frånskild make insatts som förmånstagare bör enligt kommittén dennes

försörjningsintresse skyddas på samma sätt. Vid remissbehandlingen har kommittéförslaget i denna del inte mött någon erinran i sak.

Vid tillkomsten av tjänstegrupplivförsäkringarna har avsikten hos de avtalsslutande parterna varit att försäkringarna skall vara ett komplement till familjepensioneringen. Försäkringsbeloppen skall därför enligt standardvillkoren i första hand tillfalla make eller med hustru likställd kvinna samt underåriga barn. Starka skäl talar även enligt min mening för att dessa belopp också skall utgå ograverade till dessa nära anhöriga. Någon särskild definition av begreppet tjänstegrupplivförsäkring torde inte vara behövlig. Departementsförslaget har utformats så att belopp som enligt för tjänstegrupplivförsäkring gällande reglemente eller villkor tillfaller sådana anhöriga som nyss sagts inte skall underkastas jämkning enligt paragrafens andra stycke. Däremot har jag inte funnit tillräcklig anledning att från jämkning undanta också belopp som enligt särskilt förmånstagarförordnande tillfaller fränskild make.

Familjerättskommittén har vidare föreslagit att jämningsbestämmelserna inte skall tillämpas vid privata grupplivförsäkringar i den mån dessa är jämförliga med tjänstegrupplivförsäkring. Detta förslag har emellertid mött kritik under remissbehandlingen. Från flera håll har påpekats svårigheten att i praktiken avgöra när en privat grupplivförsäkring är jämförlig med en tjänstegrupplivförsäkring. Folksam har framhållit att privata grupplivförsäkringar inte bör undantas från jämkning eftersom de inte utgör komplement till tjänstepensioneringen. Jag finner de skäl som anförts mot att undanta privata grupplivförsäkringar från jämningsbestämmelsen i paragrafens andra stycke vara övertygande. Någon motsvarighet till kommittéförslaget på denna punkt har därför inte upptagits i departementsförslaget.

I likhet med kommittén vill jag erinra att ett försäkringsbelopp som inte kan jämkas inte heller skall medräknas vid tillämpningen av jämningsbestämmelsen i paragrafens andra stycke.

I enlighet härmed föreslogs i det till lagrådet remitterade förslaget ändrad lydelse av 104 § försäkringsavtalslagen på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

104 §.

Är förmånstagare — — — dennes kvarlåtenskap.

Har försäkringstagaren efterlämnat make, bröstarring, adoptivbarn eller dess bröstarring, skall, där förordnandet hade kunnat av försäkringstagaren återkallas, försäkringsbeloppet, så vitt fråga är om efterlämnad stärbhusdelägarers giftorätt, rätt till vederlag eller laglott, behandlas så som om beloppet tillhört boet och tillagts förmånstagaren genom testamente.

Har försäkringstagaren efterlämnat make, bröstarring, adoptivbarn eller dess bröstarring, skall, där förordnandet hade kunnat av försäkringstagaren återkallas, försäkringsbeloppet, så vitt fråga är om efterlämnad stärbhusdelägarers giftorätt, rätt enligt 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken, rätt till vederlag eller laglott, behandlas så som om beloppet tillhört boet och tillagts förmånstagaren genom testamente.

I fråga om tjänstegrupplivförsäkring skall andra stycket ej tillämpas på belopp som enligt för försäkringen gällande reglemente eller villkor tillfaller make eller med hustru likställd kvinna eller bröstarring.

Huru efter — — — — — av 116 §.

Lagrådet

Lagrådets yttrande över förslagen innehåller bl. a. följande.

Allmänna synpunkter

De remitterade förslagen omfattar tre centrala frågor inom familjerätten, nämligen reglerna om faderskap till utomäktenskapliga barn, efterlevande makes ställning samt arvsrätt för utomäktenskapliga barn efter fader och fädernesfränder. Förslagen upp bärs vart för sig av starka skäl. Sådillvida föreligger emellertid ett samband som förbättringen av efterlevande makes ställning väsentligt underlättar arvsrättsreformen och denna i sin tur ytterligare understryker önskvärdheten av att faderskapsreglerna, såsom föreslagits, blir reformerade så att de ger materiellt riktigare resultat. Till sammans med de av riksdagen hösten 1968 beslutade ändringarna i äktenskapsrätten och de under våren 1969 genomförda ändringarna beträffande myndighetsåldern m. m. innebär de nu framlagda förslagen en betydelsefull reform inom familjerätten.

Lagrådet har inte funnit anledning till erinran mot förslagets huvudgrunder. Vad särskilt angår frågan om utomäktenskapliga barns arvsrätt vill lagrådet uttala sin tillfredsställelse över att en positiv lösning — som var nära att genomföras redan 1917 — nu är i sikte. Lagrådet delar departementschefens uppfattning, att denna reform inte bör begränsas till barn som föds efter den nya lagstiftningens ikraftträdande. Det skulle annars dröja mycket länge innan reformen skulle få någon egentlig betydelse. De nya reglerna bör därför, såsom föreslagits, gälla även tidigare födda barn, och inskränkningar härvidlag bör endast föreskrivas i den mån det är påkallat för att erhålla en smidig och praktisk tillämpning. De svårigheter som mött vid utformningen av övergångsbestämmelserna har kunnat bemästras.

Även de andra reformförslagen synes ha fått en i allt väsentligt godtagbar utformning. Från lagteknisk synpunkt kan visserligen invändas, att de nya bestämmelserna om fastställande av faderskap borde ha sin plats i 20 kap. FB, som hittills omfattat alla särskilda processuella regler inom balkens område. På grund härav kan också vissa svårigheter tänkas uppstå, om i något enstaka fall faderskapstalan anställs utan medverkan av barnavårdsman. De tekniska svårigheterna att på lämpligt sätt infoga de nya reglerna i 20 kap. FB är emellertid betydande. Då en allmän översyn av familjerätten nyligen igångsatts, kan förslagen i viss mån ses som ett provisorium. Lagrådet kan därför godtaga, att de nya reglerna om fastställande av faderskap på föreslaget sätt placeras i en särskild lag.

De nu framlagda förslagen kommer att kräva åtskilliga förberedelser före ikraftträdandet. Viktigt är sålunda, att barnavårdsmännen görs förtrogna med sina nya uppgifter i fråga om fastställande av faderskap. Om-

läggningen av reglerna härom får även uppmärksammas av domstolar och advokater, särskilt i vad angår redan anhängiggjorda faderskapsprocesser. Uppläggningen av sådana processer kan behöva ändras genom att ytterligare tänkbara fäder indrages, igångsatt utredning om barns förklarande för trolovningsbarn kan i regel avbrytas o. s. v. För barnavårdsmännens del tillkommer uppgiften att tillse att anteckning om utomäktenskapliga barn görs i fädernas personakter. Barn, som inte längre har barnavårdsman, får själva eller genom vårdnadshavaren vidta sådan åtgärd. Å andra sidan får man räkna med ett legitimt behov på många håll att i anledning av den nytillkomna arvsrätten för utomäktenskapliga barn upprätta eller ändra testamenten eller jämka förmånstagarförordnanden, i all synnerhet för att tillgodose efterlevande hustrus intressen.

Den tid som kommer att stå till förfogande för dessa förberedelser från riksdagens beslut under höstsessionen 1969 fram till den föreslagna dagen för ikraftträdandet, den 1 januari 1970, är enligt lagrådets mening för kort. Risk föreligger, att förberedelserna inte hinns med eller att behovet av sådana inte observeras i tid. Lagrådet hemställer därför, att ikraftträdandet — bortsett från den under 3) upptagna förlängningslagen — skjuts upp till den 1 juli 1970. Erinras kan, att 1958 års ärvdabalk antogs av riksdagen på hösten 1958 och trädde i kraft den 1 juli 1959.

Uppskovet bör givetvis inte gälla den planerade ordningen beträffande antecknande av utomäktenskapliga barn i faderns personakt. Bestämmelser härom bör träda i kraft så snart som möjligt, just för att förberedelse-tiden skall bli tillräcklig.

I övrigt har lagrådet ej funnit anledning till andra erinringar mot förslagen än som anges i det följande.

Förslaget till lag om ändring i försäkringsavtalslagen

Genom bestämmelsen i det föreslagna nya tredje stycket i 104 § undantages tjänstegrupplivförsäkringar med efterlevande make, hustru i samvetsäktenskap eller bröstarvinge som förmånstagare från den avräkning för att tillgodose giftorätts- och laglotsanspråk m. m. som eljest är föreskriven i andra stycket. Undantagsregeln förutsätter, att någon avvikelse inte skett från vad som enligt reglemente och standardvillkor gäller i fråga om förmånstagare. Denna begränsning synes väl snäv. Om försäkringsbeloppet skall tillfalla personer inom den angivna kretsen, behöver det inte möta betänkligheter att låta beloppet utgå ograverat, även om den försäkrade gjort avvikelse från standardvillkoren genom särskilt förmånstagarförordnande. Härigenom skulle också viss förenkling vinnas. Lagrådet hemställer därför, att tredje styckets avfattning ändras så, att det avser »belopp som på grund av försäkringen tillfaller make eller med hustru likställd kvinna eller bröstarvinge».

Anmälan av lagrådets yttrande

Vid anmälan av lagrådets yttrande uttalade *föredragande departementschefen* följande.

Lagrådet har inte haft något att erinra mot huvudgrunderna i de remitterade förslagen. Detta gäller såväl förslagen om förbättrad ställning vid bodelning för efterlevande make och nya regler för fastställande av faderskap till barn utom äktenskap som förslaget om full likställighet i arvsrättshänseende mellan olika kategorier av barn. Lagrådet har emellertid hemställt att ikraftträdandet av reformen skall uppskjutas till den 1 juli 1970 för att bereda både myndigheter och enskilda utrymme för olika förberedelseåtgärder.

Enligt min mening är det angeläget att genomförandet av den nu aktuella reformen inte fördröjs. Såsom lagrådet framhållit är det önskvärt att allmänheten, myndigheter, banker, försäkringsbolag och advokater får kännedom om innehållet i den nya lagstiftningen i tillräcklig tid före ikraftträdandet. Särskilda åtgärder förbereds därför i justitiedepartementet för att sörja för en god information och en smidig tillämpning av lagstiftningen redan från början. Med hänsyn härtill anser jag inte att det finns tillräckliga skäl för ett uppskov och är alltså inte beredd att frångå mitt förslag att lagändringarna skall träda i kraft den 1 januari 1970.

I övrigt kan jag ansluta mig i sak till de ändringar i de remitterade lagtexterna som lagrådet har förordat. Därutöver bör även göras vissa redaktionella jämkningar.

Utskottet

Inledning

I propositionen föreslås ändringar inom tre centrala områden av den familjerättsliga lagstiftningen, nämligen beträffande reglerna om efterlevande makes ställning i ekonomiskt hänseende, om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap och om utomäktenskapliga barns arvsrätt. Förslag framläggs också om ändring i förordningen om arvsskatt och gåvoskatt. Detta behandlas av bevillningsutskottet i dess betänkande nr 64.

I fråga om efterlevande makes ställning innebär förslagen ett förstärkt skydd som, utan att arvsordningen slås sönder, underlättar för efterlevande make i mindre bon att hålla hemmet samman. De nya bestämmelserna om fastställande av faderskap till utomäktenskapliga barn går ut på att en man som haft samlag med barnets moder under konceptionstiden skall förklaras vara fader till barnet, om det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av honom. För de utomäktenskapliga barnen innebär propositionen vidare att de i princip blir helt likställda med barn i äktenskap i fråga om rätt till arv efter fader och släktingar på fädernesidan.

De olika förslagen innefattar reformer vilka var för sig har självständigt intresse. Så till vida föreligger emellertid ett samband som förbättringen av efterlevande makes ställning, i vart fall tidigare, ansetts utgöra en förutsättning för arvsrättsreformen. Denna understryker i sin tur behovet av nya regler som ger större säkerhet för riktiga avgöranden i faderskapsfrågor. Ändringarna utgör den andra etappen i en översyn av vissa begränsade frågor på familjerättens område. Den första etappen, som innefattade frågor om ingående och upplösning av äktenskap, genomfördes hösten 1968 (prop. 1968: 136; 1LU 1968: 49; rskr 394). Det fortsatta reformarbetet förbereds av särskilda sakkunniga som i augusti i år tillkallats för att företa en allmän översyn av den familjerättsliga lagstiftningen. Revisionen gäller främst äktenskapsrätten men skall enligt direktiven också omfatta efterlevande makes arvsrätt och ekonomiska intressekollisioner mellan make och barn. Vissa grundläggande arvsrättsliga frågor skall också omprövas, bland annat frågorna om hur vidsträckt kretsen av arvsberättigade bör vara och om laglottsinstitutet lämpligen kan ersättas med en rätt för vissa kategorier av barn till underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen. På föräldrabalkens område skall bland annat reglerna om förhållandet mellan utomäktenskapliga barn och deras föräldrar ses över.

I anledning av propositionen har väckts ett antal motioner, varav flertalet gäller frågan om de utomäktenskapliga barnens arvsrätt.

Efterlevande makes ställning

Enligt ärvdabalkens bestämmelser saknar efterlevande make arvsrätt när den avlidne maken efterlämnar bröstarvinge. Finns ej bröstarvingar ärver efterlevande make den avlidnes hela kvarlåtenskap med s. k. fri förfoganderätt. Efterlevande make tillgodoses också ofta genom inbördes testamenten. Bröstarvinge har dock alltid rätt att få ut sin laglott som är hälften av arvslottan. I viss utsträckning gynnas efterlevande make genom giftermålsbalkens regler om den bodelning som skall föregå arvskiftet. Vid bodelningen sker i princip en hälftendelning av boet, varvid ena hälften tillfaller efterlevande maken och den andra den dödes arvingar. I 13 kap. 12 § giftermålsbalken ges dessutom särskilda regler som tar sikte på förhållandena i mindre dödsbon. Paragrafens första stycke ger efterlevande make rätt att ta ut nödvändigt bohag samt en del arbetsredskap och lösören. Andra stycket innebär att make i princip alltid har rätt att vid bodelningen få sig tillagt gifträttsgodts till så stort värde att det tillsammans med hans enskilda egendom uppgår till 6 000 kronor. Regeln skall dock enligt tredje stycket icke tillämpas om den döde efterlämnar barn i tidigare äktenskap eller barn utom äktenskap med rätt till underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen.

I propositionen föreslås att nyssnämnda värdegräns höjs från 6 000 kronor till ett belopp motsvarande fyra basbelopp enligt lagen om allmän för-

säkring, eller således för närvarande 24 000 kronor. Vidare föreslås en ändring av tredje stycket så att den nya bodelningsregeln blir tillämplig i alla fall utom då den avlidne efterlämnar barn under 16 år som inte är makarnas gemensamma.

Utskottet delar uppfattningen att den nuvarande värdegränsen som tillkom 1952 bör höjas. Den föreslagna höjningen tillgodoser såväl intresset att ge efterlevande make ett bättre skydd som önskvärldheten att nu icke rubba grundvalarna för arvsordningen. Automatiskt följs också förändringar i penningvärdet.

Utformningen av undantagsreglerna i paragrafens tredje stycke synes däremot ägnad att inge vissa betänkligheter. Utskottet kan ansluta sig till den tanke som ligger bakom lagrummet, nämligen att anspråk på arv eller underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen från den avlidnes minderåriga barn i ett tidigare äktenskap eller utom äktenskap icke bör stå tillbaka för den efterlevande makens intresse att behålla hemmet intakt. För dessa barn betyder ju dödsfallet i allmänhet att ett underhållsbidrag faller bort. Lagrummets lydelse är emellertid sådan att regeln verkar icke endast till förmån för nu angivna kategorier barn utan, så snart bland arvingarna finns sådant barn, även till förmån för makarnas gemensamma barn och vuxna barn på bekostnad av efterlevande makens rätt. Detta är uppenbarligen ej tillfredsställande, framför allt inte i situationer där underhållsanspråken från barn, om vilka paragrafen avser att värna, är obetydliga i förhållande till regelns effekt. Å andra sidan bör beaktas att det för att nämnda konsekvenser skall inträffa krävs att flera, från varandra helt oberoende förutsättningar i fråga om boets storlek, särkullbarnens antal och ålder samt förekomsten av gemensamma barn är för handen. Det bör också framhållas att de angivna ogynnsamma verkningarna, om än mindre uttalat, är förbundna även med lagrummets nuvarande lydelse och att det synes svårt att endast genom att ändra berörda bodelningsregler nå en mer tilltalande lösning. Att i detta sammanhang överväga mer omfattande ändringar i det familjerättsliga regelsystemet kan icke komma i fråga. Alternativen att helt slopa begränsningen i tredje stycket, som familjerättskommittén föreslagit, eller att behålla bestämmelsen oförändrad synes ej heller kunna accepteras, särskilt som regeln inte kan ses isolerad från den välmotiverade höjningen av värdegränsen i andra stycket. I detta läge är utskottet berett godtaga förslaget som ett provisorium i avvaktan på resultaten av den inledningsvis omnämnda översynen av den familjerättsliga lagstiftningen.

Ändring i försäkringsavtalslagen

I anslutning till ändringarna i giftermålsbalken förslås även vissa ändringar i 104 § försäkringsavtalslagen. För närvarande gäller enligt paragra-

fens första stycke att försäkringsbelopp, som utfaller efter försäkrings- tagarens död, inte skall ingå i kvarlåtenskapen, om förmånstagare är insalt. Beträffande återkalleliga förmånstagarförordnanden finns i andra stycket en särskild bestämmelse som innebär att försäkringsbelopp skall jämkas i den mån det inkräftar på dödsbodelägares giftorätt, rätt till vederlag eller laglott.

I propositionen föreslås en jämkning av andra stycket så att av lagtexten uttryckligen framgår att även efterlevande makes rätt enligt bodelnings- regeln i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken är skyddad mot förmånstagarförordnanden till annan. Utskottet biträder förslaget.

Vidare föreslås att ett nytt tredje stycke införs i paragrafen. Bakgrunden till detta förslag är följande. Vid tillkomsten av de tjänstegrupplivförsäk- ringar, som nu finns på så gott som hela arbetsmarknaden, har avsikten va- rit att försäkringarna skall vara ett komplement till familjepensioneringen. Försäkringsbeloppen skall därför enligt försäkringarnas standardvillkor som regel tillfalla i första hand make eller med hustru likställd kvinna samt underåriga barn. Under remissbehandlingen av ett förslag, som utarbetats av familjerättskommittén, har framhållits att jämningsregeln i 104 § för- säkringsavtalslagen i ett mycket stort antal fall lett till att utfallande för- säkringsbelopp undandragits make och underårigt barn till förmån för myndiga barn, något som de avtalsslutande parterna inte avsett. Mot denna bakgrund föreslås i propositionen en undantagsregel i tredje stycket av innehåll att belopp som utgår från tjänstgrupplivförsäkring och som en- ligt förmånstagarförordnande skall tillfalla vissa närstående — make eller med hustru likställd kvinna eller bröstarvinge — inte skall kunna jämkas för att tillgodose giftorätts- och laglotsanspråk m. m.

Enligt undantagsregeln, som fått sin slutliga lydelse på hemställen av lagrådet, blir det möjligt för den försäkrade att, utan risk för jämkning av förmånerna från försäkringen, inom en vid ram ordna sin familjepensione- ring på ett sätt som bättre tillgodoser de individuella behoven än vad som skulle ha blivit fallet om standardvillkoren i försäkringen hade bibehållits. Som exempel kan nämnas att ett barn, som på grund av handikapp är i behov av särskilt ekonomiskt stöd, kan tillförsäkras detta genom ett för- månstagarförordnande utan att den försäkrades make eller övriga barn kan påkalla jämkning av det utfallande beloppet på grund av intrång i giftorätt eller laglott.

Utskottet har inte någon erinran mot den föreslagna undantagsregeln. Utskottet vill emellertid påpeka, att regeln genom sin utformning ger utrym- me även för förordnanden med andra syften, exempelvis av det innehåll att ett utomäktenskapligt barn utsluts som förmånstagare till förmån för öv- riga barn utan möjlighet för barnet att påkalla jämkning för att få sitt lag- lottsanspråk tillgodosett. Utskottet förutsätter att problemet uppmärksam- mas vid översynen av den familjerättsliga lagstiftningen.

Faderskap till barn utom äktenskap

Enligt nu gällande bestämmelser i föräldrabalken skall en man som är instämmd som svarande i ett faderskapsmål förklaras vara fader till barnet, om han haft samlag med modern under konceptionstiden och det inte är osannolikt att barnet avlats vid samlaget. Den sålunda uppställda presumptionen för faderskap tolkas i praxis synnerligen strängt mot den utpekade mannen och bryts endast om mycket starka skäl talar mot att barnet avlats av honom. Möjligheterna för honom att med utsikt till framgång hävda att annan kan vara fader till barnet minskas också genom att faderskapsfrågan vid domstol icke samtidigt kan prövas mot två eller flera tänkbara fäder. Om icke blodundersökningar utesluter faderskapet, blir därför resultatet regelmässigt att den från början instämde mannen förklaras för fader även om annans faderskap kan vara lika sannolikt eller kanske undantagsvis rent av mer sannolikt.

I propositionen föreslås en uppmjukning av faderskapspresumtionen. En man skall enligt propositionen förklaras vara fader till ett utomäktenskapligt barn, om det är utrett att han haft samlag med modern under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av honom. När flera män är tänkbara som fader skall enligt förslaget talan kunna föras samtidigt mot dem. Domstolen har då att avgöra om övervägande sannolikhet talar för det ena eller andra faderskapet. De nya reglerna innebär således en övergång från negativ till positiv faderskapsbedömning.

Som departementschefen framhåller är en ändring av reglerna om faderskap till barn utom äktenskap en reform av självständigt intresse. Från rättssäkerhetssynpunkt framstår det som angeläget att största möjliga säkerhet uppnås för överensstämmelse mellan rättsligen fastställt och biologiskt faderskap. Behovet av säkra faderskapsavgöranden understryks också av de föreslagna reglerna om utvidgning av de utomäktenskapliga barnens arvsrätt.

De nuvarande reglerna för fastställande av faderskap till barn utom äktenskap går i huvudsak tillbaka på en lag från 1917. På vetenskapens dåvarande ståndpunkt fanns begränsade möjligheter att utesluta en felaktigt utpekad man från faderskapet, och förutsättningar saknades för att med säkerhet bedöma huruvida en av flera män som haft samlag med modern under konceptionstiden var sannolikare som fader än den eller de övriga. Man tvingades därför att i lagtekniskt hänseende nöja sig med en presumptionsregel som därefter undergått endast smärre jämkningar. Den vetenskapliga utvecklingen har emellertid under årens lopp gått avsevärt framåt, särskilt genom framstegen på blodgruppsforskningens område. Härigenom har det blivit möjligt att i stigande omfattning utesluta felaktigt utpekade män från faderskap och att anställa sannolikhetsjämförelser mellan flera

män som haft samlag med modern under konceptionstiden. Ännu saknas dock metoder enligt vilka ett barns härstamning kan fastslås med full viss-
het. I följd härav torde man allt fortfarande vara hänvisad till att låta
faderskapsbevisningen underlättas genom en särskild presumtionsregel —
med de risker för materiellt felaktiga avgöranden som måste följa därav.

Den i propositionen föreslagna uppmjukningen av nuvarande faderskaps-
presumtion synes enligt utskottets mening väl ägnad att skapa ökade garan-
tier för materiellt riktiga faderskapsavgöranden. I jämförelse med de förde-
lar som från rättssäkerhetssynpunkt står att vinna synes de betänkligheter
som framförts i fråga om de föreslagna reglernas praktiska verkningar —
främst innebärande att fler fall kan komma att gå till process och att det
blir vanligare att faderskapet ej kan fastställas — inte väga särskilt tungt.
Härvidlag kan särskilt understrykas den av departementschefen anförda
synpunkten att för barnets del värdet av det fastställda faderskapet i stor
utsträckning måste vara beroende av att mannen i fråga också uppfattar sig
som fader och visar intresse för barnet.

Som delvis framgått av det ovan anförda är de rättsmedicinska undersök-
ningarna, särskilt de blodgruppsserologiska, av största betydelse för säker-
heten i avgöranden av faderskapsfrågor. Tillförlitliga vetenskapliga metoder
utgör också grundvalen för den föreslagna sannolikhetsprövningen. Mot
denna bakgrund framstår det som synnerligen angeläget att de vetenskap-
liga framstegen kan utnyttjas och fortsätta. En förutsättning härför är att
berörda institutioner ges tillräckliga resurser såväl för mer rutinmässiga
undersökningar som för fortsatt forskning. Utskottet vill starkt understryka
vikten av att så sker.

Enligt propositionen skall det liksom hittills i första hand ankomma på
barnavårdsmannen att göra utredning i faderskapsfrågor. Eftersom fader-
skapet i de allra flesta fall också i fortsättningen torde komma att fastställas
genom erkännande, är detta utomprocessuella förfarande av stor betydelse.
I fråga om det processuella förfarandet innebär propositionens förslag bland
annat att barnavårdsmannen som en tjänsteplikt åläggs att i faderskapsmål
stämma in alla män som skäligen kan komma i fråga som fader. En syn-
punkt som i detta sammanhang bör understrykas är att, även om de före-
slagna reglerna om nedläggande av utredning bör tillämpas restriktivt, det
undantagsvis kan finnas skäl att hellre avstå från att försöka få faderska-
pet fastställt än att driva en rättegång som troligen inte skulle leda till fast-
ställande av faderskapet och kanske dessutom vara till men för barnet
eller utsätta modern för psykiska hälsorisker. Det sagda gäller naturligtvis
främst då ett flertal män är tänkbara som fader och det inte gått att nå
resultat genom blodundersökningar och antropologiska undersökningar och
man inte heller på annat sätt lyckats nå fram till en någorlunda klar san-
nolikhetsövertikt för en av männen. Men även eljest kan omständigheterna

någon gång vara sådana att man bör avvakta en kortare tid eller helt avstå från att anställa rättegång.

I motionen II: 1230 av fru Hörnlund och fru Håvik anförts att barnavårdsmannainstitutionen är föråldrad och innebär ett opåkallat förmynderskap och en särbehandling av barn utom äktenskap som borde vara främmande för dagens socialpolitik. Motionärerna yrkar att riksdagen i samband med behandlingen av förevarande proposition skall besluta dels att det obligatoriska barnavårdsmannaskapet för barn utom äktenskap skall upphöra att gälla, dels att barnavårdsnämnderna skall åläggas att träda i barnavårdsmans ställe intill dess barnets börds- och underhållsfråga lösts.

Av det ovan anförda framgår att propositionen bygger på den nuvarande ordningen att barnavårdsman automatiskt skall förordnas för barn utom äktenskap. Mödrar till barn utom äktenskap är ofta mycket unga — under 1965 föddes nära hälften av de cirka 17 000 utomäktenskapliga barnen av tonåringar — och erfarenheterna synes visa att de unga vårdnadshavarna många gånger har svårt att själva tillvarata barnets rätt. I många fall torde mödrarna också uppskatta att samhället tillhandahåller den hjälp en barnavårdsman kan ge. Det kan anmärkas att såväl i familjeberedningens år 1967 avlämnade betänkande rörande bland annat barnavårdsmannaskapen som i direktiven för utredningen om översyn av den familjerättsliga lagstiftningen förordats att obligatoriskt barnavårdsmannaskap för utomäktenskapliga barn skall bibehållas. I direktiven sägs emellertid också att utredningen bör överväga att utforma bestämmelserna så att modern i allmänhet kan avstå från barnavårdsman om hon så önskar. Om en sådan ordning genomförs, finns enligt utskottets mening mindre fog för att uppfatta barnavårdsmannainstitutionen som en diskriminerande kontroll av ogifta mödrars sätt att sköta sina barn. Utskottet finner därför i nuvarande läge inte anledning att förorda annat än att obligatoriet bibehålls.

Vad motionärerna i övrigt anför synes emellertid icke böra lämnas obeaktat. Som framhållits även i åtskilliga andra sammanhang är vissa nackdelar förbundna med barnavårdsmannainstitutionen i dess nuvarande form. Bl. a. har socialstyrelsen i remissyttrande över familjeberedningens nyssnämnda betänkande uttalat att det i och för sig kan anses omotiverat att barnavårdsnämnderna i fråga om den verksamhet, som nu utövas av barnavårdsmännen, skall ha mindre ansvar och befogenheter än beträffande övrig barnavård. En svaghet har vidare ansetts vara att den kurativa delen av barnavårdsmännens arbete många gånger skjutits i bakgrunden, ofta beroende på för stor arbetsbörda. Eftersom de nuvarande barnavårdsorganens funktioner och funktionsförmåga övervägs av socialutredningen och, som ovan anförts, barnavårdsinstitutionen i visst hänseende även prövas av den nya familjerättsutredningen, anser emellertid utskottet något initiativ inte vara påkallat från riksdagens sida.

I enlighet med det anförda biträder utskottet propositionen i förevarande del samt avstyrker motionen II: 1230.

Arvsrätt för barn utom äktenskap

Barn utom äktenskap är alltsedan början av 1900-talet helt likställda med barn i äktenskap i fråga om rätt till arv efter modern och hennes släktingar. Efter sin fader har de arvsrätt bara i vissa speciella fall, nämligen om barnet är s. k. trolovningsbarn eller om fadern avgett särskild förklaring att barnet skall ha arvsrätt efter honom, s. k. arvsrättsförklaring. Efter faderns släktingar har barn utom äktenskap inte arvsrätt.

I propositionen föreslås att barn utom äktenskap i arvshänseende skall bli helt likställda med barn i äktenskap. Vidare föreslås att även fadern och dennes släktingar får arvsrätt efter utomäktenskapligt barn och dess avkomlingar i samma utsträckning som i fråga om barn i äktenskap. Lagtekniskt föreslås arvsrättsreformen bli genomförd på så sätt att de särskilda bestämmelserna om utomäktenskapliga barns arvsrätt i 4 kap. ärvdabalken får utgå och att de särskilda reglerna i 8 kap. om utomäktenskapliga barns rätt till underhållsbidrag upphävs. Här må även nämnas att propositionen upptar förslag om ändring av 2 § andra stycket namnlagen, innebärande att barn utom äktenskap generellt ges rätt att antaga faderns släktnamn.

I motionen I: 1073 av herr Alexanderson samt motionen II: 1240 av herr Bohman och fru Kristensson yrkas avslag på propositionen såvitt avser förslaget om ändring i ärvdabalken. I motionen I: 1073 är avslagsyrkandet förordat med en begäran om förnyad utredning i sin helhet av frågan om arvsrätt för utomäktenskapliga barn. Därjämte yrkas i motionen avslag på förslaget om ändring i namnlagen. Utredningskravet grundas på att motionären anser en arvsrättsreform påkallad endast i fråga om vissa kategorier barn, nämligen sådana där varaktig personlig kontakt eller familjesamhörighet varit för handen mellan fader och barn. Motionären anser det sålunda angeläget att arvsrätten för trolovningsbarn och barn som tillerkänts arvsrätt genom arvsrättsförklaring utsträcks att gälla även i förhållande till fädernefränder och vidare, att reglerna om trolovningsbarn görs tillämpliga även på andra barn, vilkas föräldrar sammanlevt under äktenskapsliknande förhållanden. För de barn som icke haft personlig kontakt med sin fader anser motionären att skäl saknas för en vidgning av arvsrätten. Ett genomförande av propositionsförslaget skulle enligt motionären skapa olyckliga komplikationer då en för den efterlevande familjen helt okänd person kommer in som delägare i dödsboet. — I motionen II: 1240 framhålls att utredningen rörande familjerätten enligt sina direktiv har att överväga om inte laglottsinstitutet kan ersättas med en rätt för vissa kategorier barn till underhåll ur kvarlätskapen. En sådan reform skulle innebära att en fader genom testamente

kan helt undandra barn från arvsrätt. Enligt motionärerna bör frågan om de utomäktenskapliga barnens arvsrätt behandlas i samband med sådana överväganden.

Utskottet vill först framhålla att i vårt land det alltsedan 1917, då barn utom äktenskap blev fullt likställda med barn i äktenskap i fråga om det arvsrättsliga förhållandet till modern och hennes släktingar, ständigt varit ett aktuellt önskemål att införa arvsrätt för de utomäktenskapliga barnen efter fadern och hans släktingar. I en rad andra länder tillhörande vår kulturkrets har motsvarande önskemål blivit tillgodosedda. I Danmark, Island och Norge är sålunda utomäktenskapliga barn i arvshänseende likställda med barn i äktenskap. Detsamma gäller i Finland i fråga om barn som erkänts av fadern eller som är trolovningsbarn. I Tyskland och England har arvsrätt för utomäktenskapliga barn införts innevarande år.

Det har hos oss icke i främsta rummet varit principiella invändningar som tidigare hindrat genomförande av full arvsrättslig likställighet mellan barn utom äktenskap och barn i äktenskap. De tyngst vägande skälen har i stället varit av mera praktisk art. Det har sålunda ansetts att reglerna för faderskapets fastställande icke medförde så säkra resultat att förutom underhållsskyldighet också arvsrätt kunde grundas därpå. En utvidgning av de utomäktenskapliga barnens arvsrätt har också ansetts böra anstå till dess man infört regler som bättre skyddar efterlevande makes rätt i boet. Om de nu föreslagna nya reglerna om faderskaps fastställande och förstärkt ekonomiskt skydd för efterlevande make genomförs, kan enligt utskottets mening betänkligheter av angivet slag icke utgöra hinder mot den ifrågasatta utvidgningen av arvsrätten. Som närmare utvecklas i motionen I: 1073 av herr Alexanderson kan önskemålet om vidgad arvsrätt för de utomäktenskapliga barnen i viss mån sägas stå i strid med uppfattningen att arvsrättens grund icke enbart är blodsbandet utan även den med blodsbandet i regel förknippade sociala och ekonomiska samhörigheten. När det gäller så nära anförvanter som egna barn väger dock enligt utskottets mening själva släktskapet så tungt att man kan bortse från att sådan samhörighet ofta saknas. För ställningstagandet bör som departementschefen framhåller etiskt-principiella rättvisekrav vara avgörande. Det är för nutida betraktelsesätt stötande att barn skall ha olika arvsrättslig ställning allteftersom de är födda utom eller inom äktenskap. Största möjliga likställighet även på arvsrättens område kan bidra till att alla barn framstår som socialt jämbördiga. Samma skäl talar för att ta steget fullt ut även när det gäller fädernefränder och alltså låta arvsrätt i vanlig omfattning inträda också efter dessa. Detsamma bör gälla i fråga om faderns och dennes släktingars arvsrätt efter utomäktenskapliga barn och deras avkomlingar.

I enlighet med det anförda tillstyrker utskottet propositionens förslag om utvidgning av arvsrätten. Motionerna I: 1073 och II: 1240 avstyrks.

Övergångsbestämmelserna till förslaget om utvidgad arvsrätt, m. m.

Ändringarna i ärvdabalken — liksom övriga föreslagna lagändringar — skall enligt propositionen träda i kraft den 1 januari 1970. Enligt övergångsbestämmelserna skall som förutsättning för den vidgade arvsrätten gälla att arvlåtaren har avlidit efter ikraftträdandet. Däremot förutsätts inte att barnet skall vara fött efter ikraftträdandet. En sådan regel skulle enligt departementschefen medföra att reformen slog igenom först efter ett femtiotal år eller mera, d. v. s. inte förrän åtskilliga år in på 2000-talet. Denna lösning avvisas därför. I stället föreslås den regeln att barn utom äktenskap, som fötts före ikraftträdandet, och dess bröstarvingar får ärva barnets fader och dennes släktingar med endast den inskränkningen att det förutsätts att annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen eller att anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt. De uppställda villkoren är avsedda att minska verkningarna av tidigare brister i registreringen av utomäktenskapliga barn och att underlätta en smidig och praktisk tillämpning.

Övergångsbestämmelserna kritiserar i två olika motionspar. I motionerna I: 1075 av herr Gösta Jacobsson m. fl. och II: 1242 av herr Oskarson föreslås att reformen skall begränsas till barn som föds efter den nya lagstiftningens ikraftträdande. Härför åberopas främst två skäl, nämligen dels risken för att äldre faderskapsavgöranden kan vara oriktiga, dels tidigare registreringsbrister i folkbokföringen. Enligt motionerna I: 1074 av herr Ernulf m. fl. och II: 1243 av herrar Wiklund i Stockholm och Persson i Heden bör den föreslagna lagstiftningens retroaktiva verkan begränsas. En lämplig gräns utgör enligt motionärerna den 1 januari 1950 då genom föräldrabalken infördes bestämmelser som gav ökade garantier för materiellt riktiga avgöranden i faderskapsfrågor. Motionärernas yrkande i denna del innebär att den utvidgade arvsrätten skall gälla endast under förutsättning att faderskapet fastställts efter utgången av 1949.

Den i bägge motionsparen framställda invändningen om risken för att äldre faderskapsavgöranden kan vara oriktiga kan som departementschefen framhåller inte fränkännas betydelse. Att det på grund av tidigare brister i registreringen av utomäktenskapliga barn många gånger också kan vara svårt att utreda om en avliden man har barn utom äktenskap kan ej heller bestridas. En begränsning av reformen till barn som föds efter den nya lagstiftningens ikraftträdande innebär emellertid, som departementschefen framhåller, att det skulle dröja mycket länge innan reformen skulle få någon egentlig betydelse. Ett sådant dröjsmål med verkningarna av en lagstiftning, för vilken starka principiella rättvisekrav talar, kan enligt utskottets mening icke accepteras. Det bör också framhållas att de ifrågasvarande begränsningarna strider mot den allmänna princip som brukar till-

lämpas vid meddelande av ändrade bestämmelser inom arvsrätten, nämligen att tidpunkten för arvlåtarens död skall vara avgörande för frågan om tillämpligheten av gammal eller ny lag. Beträffande motionärernas förslag kan också påpekas att de i vissa fall skulle ha den föga tilltalande konsekvensen att olika arvsregler kom att gälla inom en och samma syskonkrets, nämligen då föräldrar, exempelvis sammanboende utan önskan att ingå äktenskap, har gemensamma utomäktenskapliga barn födda både före och efter lagens ikraftträdande. Över huvud taget skulle vid ett genomförande av motionsförslagen barn födda utom äktenskap före nya lagens ikraftträdande känna det som en ännu större orättvisa om de — när senare utom äktenskap födda barn fått arvsrätt — likväl skulle vara uteslutna därifrån. Beträffande förslaget i motionerna I: 1074 och II: 1243 kan även framhållas att den tidpunkt som föreslagits som gräns för retroaktiviteten knappast bärs upp av några starkare sakskaäl, eftersom man enligt motiven till den då genomförda jämkningen av faderskapspresumtionen inte avsåg att åstadkomma någon stor förändring.

I likhet med lagrådet godtar utskottet de ovan återgivna övergångsbestämmelser, som såväl lagrådsremissen som propositionen upptar.

I detta sammanhang bör behandlas motionen II: 1241 av fru Holmqvist och herr Svensson i Kungälv samt ett yrkande i motionerna I: 1074 av herr Ernulf m. fl. och II: 1243 av herrar Wiklund i Stockholm och Persson i Heden. Motionsyrkandena gäller information om den utvidgade arvsrätten och åtgärder för dess tryggande i speciella situationer.

I motionen II: 1241 framhålls att alla utomäktenskapligt födda icke har kännedom om sin utomäktenskapliga börd. Om de icke informeras härom kan den nya lagstiftningen få den konsekvensen att de betas möjligheten att, under hänsynstagande till samtliga omständigheter, överväga om de önskar förordna om sin kvarlåtenskap. Motionärerna anför vidare att enligt de föreslagna övergångsbestämmelserna rätten till arv efter fadern förutsätter att barnets existens uppmärksammas före bouppteckningen eller att anteckning om barnet skett i faderns personakt. Härigenom kan ett utomäktenskapligt barns bristande kännedom och underlåtenhet att låta göra sådan anteckning om sin börd medföra att barnets arvsrätt förfaller. Olika former av information bör därför övervägas. Motionärerna hemställer att riksdagen anhåller att Kungl. Maj:t vidtar åtgärder för att meddela vuxna, som är födda utom äktenskap, upplysning om hur de skall förfara för att tillvarata sin rätt enligt den nya lagstiftningen samt överväger huruvida barnavårdsman bör åläggas att bevaka underårigs rätt i detta avseende.

I motionerna I: 1074 och II: 1243 yrkas att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anför att garantier bör skapas för att berörda fäder blir underrättade om anteckning som görs i personakt om utomäktenskapligt barn samt att regler utfärdas om kraven på underlag för sådan anteckning.

Utskottet kan helt ansluta sig till uppfattningen i motionen II: 1241 att det behövs en god information om den nya lagstiftningen. Informationsbehovet gäller inte endast de utomäktenskapliga barnen och dem närstående. Viktigt är också att barnavårdsmännen görs förtrogna med sina nya uppgifter och de nya reglerna redan före ikraftträdandet uppmärksammas av domstolar, skattemyndigheter, advokater, försäkringsbolag etc. Särskilda åtgärder har också redan vidtagits i detta syfte. Bland annat har från Kungl. Maj:ts kansli utgått särskilda skrivelser till advokatsamfundet, bankföreningen, sparbanksföreningen och försäkringsbolagens riksförbund med uppgifter angående de framlagda förslagen och anmodan till organisationerna att underrätta sina medlemmar om den planerade lagstiftningen. Vidare har socialstyrelsen utarbetat en informationsskrift, som tillställts samtliga barnavårdsnämnder och barnavårdsmän. Ytterligare information övervägs.

Beträffande rätten för utomäktenskapliga barn att få faderns personakt kompletterad med anteckning om barnet kan upplysas att centrala folkbokförings- och uppborrdsnämnden i skrivelse den 30 september 1969 meddelat samtliga pastorsämbeten att hinder icke möter att sådan anteckning görs på begäran. I skrivelsen ges också anvisningar om den kontroll som före inskrivningen skall göras av att fastställt faderskap föreligger. Yrkandet härom i motionerna I: 1074 och II: 1243 får därigenom anses tillgodosett. Vidare kommer enligt propositionen att i samband med reformens ikraftträdande meddelas särskild föreskrift om skyldighet för barnavårdsman till barn utom äktenskap att se till att sådan anteckning görs. Härigenom blir yrkandet i motionen II: 1241 i denna del tillgodosett. För de utomäktenskapligt födda, som saknar barnavårdsman, bör det enligt utskottets mening tillses att informationen om de åtgärder som enligt övergångsbestämmelserna krävs för att rätten till arv skall bevaras får så allmän spridning som möjligt. Ett särskilt problem utgör de utomäktenskapligt födda, som saknar kännedom om sin börd. Felaktiga föreställningar härvidlag kan som närmare utvecklas i motionen II: 1241 många gånger föranleda att eljest önskade dispositioner rörande kvarlåtenskapen försummas. Som framhålls i motionerna I: 1074 och II: 1243 synes det viktigt att vederbörande fader underrättas om anteckning om utomäktenskapligt barn som görs i hans personakt. Felaktiga anteckningar skulle såsom motionärerna uttalar kunna få mycket olyckliga konsekvenser. Information i nu angivna hänseenden kräver emellertid enligt utskottets mening särskilda hänsynstaganden såväl vad gäller ifrågavarande barn som beträffande berörda fäder och deras familjer. Erforderliga föreskrifter kan utfärdas av Kungl. Maj:t i administrativ ordning. Utskottet förutsätter att så sker.

Av vad ovan anförts framgår att såväl de utomäktenskapliga barnen som deras anhöriga genom den utvidgade arvsrätten får ett ökat behov av att kunna ta del av annans personakt för att bli i stånd att bevara sin arvsrätt

eller att få erforderligt underlag för dispositioner rörande sin kvarlåtenskap. Spörsmålet om i vilken utsträckning sekretessbestämmelser kan hindra utlämnandet av uppgifter ur personakt om förekomsten av utomäktenskapliga barn får härigenom större betydelse. Enligt 13 § sekretesslagen är anteckningar härom i princip sekretessbelagda. De får emellertid utlämnas med samtycke av den enskilde som berörs. Även eljest får de utlämnas om trygghet kan anses vara för handen mot missbruk.

Beträffande tolkningen av dessa bestämmelser vill utskottet erinra om att föredragande departementschefen vid sekretesslagens tillkomst uttryckligen framhöll att kontrahenterna vid ett tillämnat äktenskap i regel torde kunna anses berättigade att få del av upplysningar om varandra. Detsamma torde enligt uttalanden i propositionen med förslag till ärvdabalk gälla även i fråga om sådana anhöriga till en person, från vilka hans utomäktenskapliga barn kunde härleda arvsrätt. Med en sådan tolkning, till vilken utskottet kan ansluta sig, torde svårigheter icke behöva möta för den som i ovan angivet syfte önskar ta del av anhörigs personakt. Det torde emellertid finnas anledning att i detta sammanhang närmare analysera de olika fall, som kan bli aktuella, och informera kyrkobokföringsmyndigheterna om hur de bör förfara.

Slutligen vill utskottet också anföra några synpunkter beträffande den utvidgade arvsrättens verkningar för de utomäktenskapliga barn, vilkas fäder icke är svenska eller nordiska medborgare. Enligt 1937 års lag om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo bedöms frågan om arv efter fader till sådant barn enligt lagen i faderns hemland. Utomäktenskapligt barn, vars fader är medborgare i land där arvsrätt efter fader icke föreligger för sådant barn, torde således även om fadern är bosatt här i landet i allmänhet icke bli arvsberättigat efter fadern. Arvsrätt för utomäktenskapliga barn i samma utsträckning som för barn i äktenskap saknas alltså i åtskilliga länder. Antalet svenska barn, som härigenom icke kommer att omfattas av den utvidgade arvsrätten, är givetvis svårt att uppskatta men torde icke vara helt obetydligt. Enligt vad utskottet erfarit förekommer i viss utsträckning vid barnavårdsmännens faderskapsutredningar att utländska fäder förklarar sig vilja tillgodose sitt utomäktenskapliga svenska barn genom arv. I sådana fall där arvsrätt för barnet efter fadern icke automatiskt utlöses på grund av innehållet i lagen i faderns hemland bör enligt utskottets mening barnavårdsmannen upplysa om de möjligheter som kan föreligga att tillgodose barnet genom testamente eller någon form av arvsrättsförklaring. Det kan också framhållas att förslag till ändrade internationellt-rättsliga bestämmelser om arvsrätten för här berörda barn kommer att framläggas av familjerättskommittén omkring årsskiftet. Enligt vad utskottet erfarit innebär förslaget att utomäktenskapliga barn i vid utsträckning likställs med barn i äktenskap även när utländsk lag är tillämplig på rätten till arv.

Utöver vad ovan anförts har de i propositionen framlagda förslagen inte givit utskottet anledning till erinran eller särskilt uttalande.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer,

A. att riksdagen med avslag på motionen II: 1230, såvitt däri yrkas ändring i de genom propositionen nr 124 framlagda förslagen, antager förslagen till lag om ändring i föräldrabalken, lag om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap, lag om ändring i lagen angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap samt lag om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag;

B. att riksdagen

dels avslår motionen I: 1073, såvitt däri yrkas avslag på förslagen till lag om ändring i ärvdabalken och namnlagen, samt motionen II: 1240,

dels avslår motionen I: 1073 i övrigt;

C. att riksdagen med avslag på motionerna I: 1074 och II: 1243, såvitt däri yrkas ändring i övergångsbestämmelserna, samt I: 1075 och II: 1242 antager förslaget till lag om ändring i ärvdabalken;

D. att riksdagen antager övriga genom propositionen framlagda författningsförslag, såvitt nu är i fråga;

E. att motionerna I: 1074 och II: 1243, såvitt de avser anteckning i personakt och information om den utvidgade arvsrätten samt i den mån de ej kan anses besvarade genom vad utskottet anfört i sitt yttrande, icke föranleder någon riksdagens åtgärd;

F. att motionen II: 1241, i den mån den ej kan anses besvarad genom vad utskottet anfört i sitt yttrande, icke föranleder någon riksdagens åtgärd;

G. att motionen II: 1230, i den mån den ej omfattas av vad utskottet hemställt under A, icke föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 25 november 1969

På första lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Alexanderson (fp), Erik Svedberg (s), fröken Mattson (s), herrar Hjorth (s), Schött (m), Svanström (cp), fru Lilly Ohlsson (s) och herr Ernulf (fp)*;

från a n d r a kammaren: fru Löfqvist (s), fröken Bergegren (s), herrar Martinsson (s), Dockered (cp),* Hansson i Piteå (s), Oskarson (m), fru Anér (fp) och fru Jonäng (cp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer

Vid B i utskottets hemställan

1) av herr *Alexanderson* (fp), som ansett

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 57 med orden »Utskottet vill» och slutar på s. 61 med orden »till arv.» bort ersättas med text av följande lydelse.

Såsom framhålls i motionen I: 1073 har svensk arvslagstiftning hittills vilat på principen, att arvsrätten grundas på den sociala och ekonomiska samhörigheten i familjer och släkter. I enlighet härmed har å ena sidan äkta make tillerkänts arvsrätt trots att släktskap inte föreligger och å andra sidan adopterade barn fränkänts arvsrätt efter sina biologiska släktingar. I enlighet med denna princip bör de utomäktenskapliga barnen tillerkännas arvsrätt endast i de fall, då dylik samhörighet föreligger eller under någon tid förelegat mellan barnet och dess fader. I detta avseende krävs en ändring av gällande regler, som icke i erforderlig grad tillgodoser dessa synpunkter. En så utvidgad arvsrätt, som föreslås i propositionen, skulle där- emot leda till konsekvenser, som i ett stort antal fall skulle uppfattas som omotiverade och olämpliga av de närmast berörda. En dylik reform kan icke heller antas ha någon nämnvärd effekt för att stärka de utomäkten- skapliga barnens allmänt sociala ställning. För genomförande av den ovan antydda begränsade utvidgningen av arvsrätten för utomäktenskapliga barn krävs ytterligare utredning. I avvaktan härpå bör propositionen i enlighet med yrkandena i motionerna I: 1073 och II: 1240 avslås såvitt gäller för- slaget till lag om ändring i ärvdabalken, och i konsekvens härmed bör icke heller förslaget till lag om ändring i namnlagen nu genomföras.

Med detta ständpunktstagande saknar utskottet anledning att ta ställning till de motioner i övrigt, som anknyter till förslaget om ändring i ärvda- balken, nämligen I: 1074 och II: 1243, I: 1075 och II: 1242 samt II: 1241.

dels att utskottet under B bort hemställa,

B. att riksdagen

dels bifaller motionen I: 1073, såvitt däri yrkas avslag på

förslagen till lag om ändring i ärvdabalken och namnlagen, samt motionen II: 1240,

dels med bifall till motionen I: 1073 i övrigt i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller att frågan om arvsrätt för utomäktenskapliga barn görs till föremål för förnyad utredning i sin helhet;

Vid C i utskottets hemställan

2) av herr *Oskarson* (m), som ansett

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 58 med orden »Den i» och slutar på s. 59 med orden »propositionen upptar.» borta ha följande lydelse.

Enligt utskottets mening vore det i och för sig önskvärt att de nya arvsregler, som utskottet i det föregående anslutit sig till, kunde tillämpas vid alla arvfall efter den nya lagens ikraftträdande. En sådan princip, som är den som i allmänhet följs vid införandet av nya arvslagar, bör emellertid förutsätta att de rättsfakta, till vilka de nya och äldre reglerna knyter an, är likvärdiga. Om man bortser från de fall då det utomäktenskapliga barnet är trolovningsbarn eller då fadern avgett s. k. arvsrättsförklaring kan dessa förutsättningar här inte anses vara uppfyllda. Faderskap som fastställts enligt såväl nuvarande som äldre lag är många gånger högst osäkra. Osäkerheten ökar ju längre tillbaka den tidpunkt ligger, då det påstådda faderskapet blivit fastställt. Gällande och än mer tidigare presumtionsregler har också bidragit till att möjligheterna för en utpekad man att få en faderskapstalan mot sig ogillad varit utomordentligt små. Med hänsyn härtill kan det med fog antagas att den av modern utpekade mannen många gånger föredragit att skriftligen erkänna faderskapet framför att ge sig in i en rättegång, i vilken hans utsikter att vinna varit ringa. En retroaktivt verkande lagstiftning skulle således innebära att man gav dylika erkännanden större rättsverknningar än vederbörande man kunnat förutse vid erkännandet. Mot denna bakgrund framstår det från rättssäkerhetssynpunkt som direkt stötande att låta den utvidgade arvsrätten omfatta även barn för vilka faderskap fastställts före ikraftträdandet av nu föreslagen lagstiftning. En annan betydelsefull omständighet i detta sammanhang är, som närmare framgår av propositionen, att det i mycket stor utsträckning saknas uppgift i folkbokföringen om en man har barn utom äktenskap. Många gånger skulle det därför, om arvsrätt infördes med retroaktiv verkan, bli beroende på tillfälliga omständigheter om ett utomäktenskapligt barn blev känt och kunde kallas till bouppteckning och arvskifte.

Med hänsyn till det anförda anser utskottet att övervägande skäl talar för att övergångsbestämmelserna utformas på det sätt såväl ärvdabalks-sakkunniga som familjerättskommittén föreslagit och som nu också för-

ordas i motionerna I: 1075 och II: 1242. Om barn utom äktenskap är fött innan den nya lagen trätt i kraft, skall således som huvudregel beträffande barnets och dess avkomlingars rätt till arv och arvsrätten efter dem gälla att äldre lag skall tillämpas även om arvlåtaren avlidit efter de nya bestämmelsernas ikraftträdande. Detsamma skall gälla i fråga om underhållsbidrag ur kvarlåtenskap.

Ställningstagandet innebär att utskottet tillstyrker bifall till motionerna I: 1075 och II: 1242 och således avstyrker de i propositionen upptagna övergångsbestämmelserna till förslaget om ändring i ärvdabalken samt motionerna I: 1074 och II: 1243 i nu berörd del.

dels att utskottet under C bort hemställa,

C. att riksdagen dels med förklaring att övergångsbestämmelserna till det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i ärvdabalken icke kunnat i oförändrat skick antagas, dels med bifall till motionerna I: 1075 och II: 1242, dels med avslag på motionerna I: 1074 och II: 1243, såvitt avser dessa övergångsbestämmelser, för sin del antager förslaget till lag om ändring i ärvdabalken med den ändringen att övergångsbestämmelserna erhåller nedan angivna lydelse.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

2. Har arvlåtaren avlidit före den nya lagens ikraftträdande eller har barnet fötts före den nya lagens ikraftträdande, gäller fortfarande äldre lag.

3. I fråga om barn utom äktenskap, som enligt punkt 2 icke har rätt att taga arv efter fadern, gäller fortfarande 8 kap. 10 § ärvdabalken.

3) av herrar *Ernulf* (fp), *Dockered* (cp), fru *Anér* (fp) och fru *Jonäng* (cp), vilka ansett

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 58 med orden »Den i» och slutar på s. 59 med orden »propositionen upptar.» bort ha följande lydelse.

Enligt utskottets mening vore det i och för sig önskvärt att de nya arvsregler, som utskottet i det föregående anslutit sig till, kunde tillämpas vid alla arvfall efter den nya lagens ikraftträdande. En sådan princip, som är den som i allmänhet följs vid införandet av nya arvslagar, bör emellertid förutsätta att de rättsfakta, till vilka de nya och äldre reglerna knyter an, är likvärdiga. Om man bortser från de fall då det utomäktenskapliga barnet är trolovningsbarn eller då fadern avgett s. k. arvsrättsförklaring och där arvsrätt efter fadern således redan föreligger, kan dessa förutsätt-

ningar här knappast anses vara uppfyllda. Faderskap som fastställts enligt såväl nuvarande som äldre lag är många gånger högst osäkra. Osäkerheten ökar ju längre tillbaka den tidpunkt ligger, då det påstådda faderskapet blivit fastställt. På grund av den tidigare bristfälliga registreringen i folkbokföringen kan det också vara svårt eller rent av omöjligt att utreda om en avliden man har barn utom äktenskap. Också här är svårigheterna större beträffande de faderskap som fastställts för länge sedan. Bristerna i folkbokföringen kan i viss utsträckning avhjälpas genom den i propositionen föreslagna rätten att efter anmälan få faderns personakt kompletterad med anteckning om barnet. Riskerna för felaktigt fastställda faderskap synes emellertid svåra att eliminera. Att nu införa möjlighet till omprövning av redan fastställda faderskap torde vara praktiskt omöjligt. Som utskottet berört i det föregående har den medicinska utvecklingen successivt givit större möjligheter att komma till säkra slutsatser om en viss man är fader eller ej. Det synes därför motiverat att i enlighet med förslaget i motionerna I: 1074 och II: 1243 införa en viss begränsning i den föreslagna lagstiftningens verkan beträffande de faderskap som fastställts före den nya lagstiftningens ikraftträdande. En lämplig gräns förefaller vara den som anges i motionerna, eller den 1 januari 1950, då på grundval av vetenskapsens framsteg den tidigare mycket stränga faderskapspresumtionen något lättades i samband med föräldrabalkens tillkomst. Utskottet förordar att övergångsbestämmelserna utformas i enlighet med dessa överväganden. Den nya lagstiftningen bör således i princip gälla i de fall där faderskap fastställts efter utgången av 1949 eller i praktiken beträffande alla barn som fötts från omkring 1948. Härför bör dock, på de skäl som anges i propositionen, också förutsättas att annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen eller att anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt.

Utskottets ställningstagande innebär att utskottet avstyrker bifall till såväl propositionen i nu berörd del som till motionerna I: 1075 och II: 1242 samt tillstyrker bifall till motionerna I: 1074 och II: 1243 såvitt de gäller övergångsbestämmelserna.

dels att utskottet under C bort hemställa,

C. att riksdagen dels med förklaring att övergångsbestämmelserna till det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i ärvdabalken icke kunnat i oförändrat skick antagas, dels med bifall till motionerna I: 1074 och II: 1243, såvitt avser dessa övergångsbestämmelser, dels med avslag på motionerna I: 1075 och II: 1242, för sin del antager förslaget till lag om ändring i ärvdabalken med den ändringen att punkt 3 i övergångsbestämmelserna erhåller följande som *utskottets förslag* betecknade lydelse.

(Kungl. Maj:ts förslag)

3. Är barn utom äktenskap fött innan nya lagen trätt i kraft och skulle icke arvsrätt mellan fadern och barnet ha förelegat redan enligt äldre lag, ärver barnet och dess bröstavingar fadern och dennes släktingar endast under förutsättning att annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen eller anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt.

(Utskottets förslag)

3. Är barn utom äktenskap fött innan nya lagen trätt i kraft och skulle icke arvsrätt mellan fadern och barnet ha förelegat redan enligt äldre lag, ärver barnet och dess bröstavingar fadern och dennes släktingar endast under förutsättning att *faderskapet fastställts efter utgången av år 1949 samt att* annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen eller anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt.

Vid G i utskottets hemställan

4) av herr *Hansson* i Piteå (s), som ansett

dels att det avsnitt av utskottets yttrande som börjar på s. 55 med orden »Av det» och slutar på s. 56 med orden »motionen II: 1230.» bort ersättas med text av följande lydelse.

Av del ovan anförda framgår att propositionen bygger på den nuvarande ordningen att barnavårdsman automatiskt skall förordnas för barn utom äktenskap. Något motsvarande obligatoriskt förordnande sker icke vad gäller barn i äktenskap. Lagstiftningen konserverar således en icke önskvärd särbehandling av de utomäktenskapliga barnen. Som framhålls i motionen II: 1230 upplevs säkerligen den nuvarande barnavårdsmannainstitutionen också som ett opåkallat förmynderskap, som särskilt i mindre orter kan vara påfrestande för såväl barnet som dess vårdnadshavare. Även från andra utgångspunkter är den nuvarande barnavårdsmannainstitutionen, som tillkom för mer än 50 år sedan, föråldrad. Den har också vid en rad olika tillfällen utsatts för kritik, dock utan att medföra några ändringar i lagbestämmelserna. I ifrågavarande lagstiftningsärende har bland annat Svenska kommunförbundet i remissyttrande anfört att barnavårdsmannainstitutionen bör anpassas efter vad som numera krävs av dess verksamhet. Enligt förbundet skulle barnavårdsmännens nu åliggande skyldigheter att sörja för att utomäktenskapliga barns börd blir fastställd bättre kunna tillgodoses om uppgiften ålades vederbörande barnavårdsnämnd, som sedan kunde anförtro den åt personal med särskilda kvalifikationer. Ett på detta sätt reformerat system som också förordas i nyssnämnda motion är

enligt utskottets mening bättre ägnat än det nuvarande att tillvarata barnets rätt och bästa. Det skulle innebära att på barnavårdsnämnderna överflyttas det ansvar som nu åvilar barnavårdsmännen. När faderskapet fastställts och underhållsfrågan avgjorts, skulle som motionärerna anför barnavårdsnämndens specialuppdrag för ifrågavarande barn upphöra och dess ansvar för dessa barn vara det som barnavårdslagen föreskriver för alla barn. Liksom motionärerna anser utskottet att det varit önskvärt att denna ordning genomförts redan i samband med den nu aktuella lagstiftningen. I nuvarande läge synes detta vara förenat med vissa praktiska svårigheter. Frågan bör därför upptagas till prövning i Kungl. Maj:ts kansli och förslag framläggas till vårsessionen med 1970 års riksdag i sådan tid att nya bestämmelser, utformade i enlighet med vad utskottet anfört, kan träda i kraft senast den 1 juli 1970. Ställningstagandet innebär att utskottet som ett provisorium godtager propositionens förslag såvitt gäller barnavårdsmannainstitutionen samt hemställer att riksdagen i anledning av motionen II: 1230 anhåller om förslag till bestämmelser om avskaffande av barnavårdsmannainstitutionen och till nya regler i enlighet med vad utskottet i det föregående anfört.

dels att utskottet under G bort hemställa,

G. att riksdagen i anledning av motionen II: 1230 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller att förslag om avskaffande av barnavårdsmannainstitutionen och till nya bestämmelser i enlighet med vad utskottet anfört föreläggs nästa års riksdag i så god tid att nya regler kan träda i kraft den 1 juli 1970.